

Алекса Филиповић*

<https://orcid.org/0000-0003-1394-0571>

Институт за европске студије
Београд, Србија

<https://doi.org/10.18485/sres.2025.4.1.1>

UDK 321.022:172.15(470)"2022"

316.752:172.15(470)"2022"

Оригинални научни рад

Примљен: 5.5.2025.

Прихваћен: 25.7.2025.

ПАТРИОТИЗАЦИЈА У РУСИЈИ У ПЕРИОДУ ПОСЛЕ 2022. ГОДИНЕ: ТРАДИЦИОНАЛНЕ ВРЕДНОСТИ, НОВЕ ЕЛИТЕ И ЗАОКРЕТ КА ИСТОКУ

АПСТРАКТ

Овај рад анализира процес патриотизације у Руској Федерацији након ескалације сукоба у Украјини 2022. године. Иако се на Западу често представља као привремена политичка реакција на кризу, истраживање показује да је патриотизација у Русији резултат вишедеценијског напора државе уложеног у учвршћивање традиционалних вредности, националног јединства и лојалности држави. Путем анализе садржаја званичних докумената, политичких говора и идеолошких списа — уз коришћење компаративне анализе и методе студије случаја — рад истражује како су ти напори од 2022. године интензивирани и како су постали кључни за руско руководство, како у унутрашњем управљању, тако и у спољној политици. Посебна пажња посвећена је утицају савремених руских мислилаца, као што су Александар Дугин, Сергеј Караганов и Фјодор Лукјанов, чије идеје одражавају, а понекад и унапред наговештавају званичне државне наративе. Појава нових иницијатива које је подстакла држава, као што је то програм „Време хероја”, илуструје како држава настоји да обликује јавно мњење, али и нову елиту усклађену са тим вредностима. Коначно, рад доприноси академској расправи увођењем и аналитичком применом појма „патриотизација” – који је у српској академској литератури и даље слабо заступљен – као аналитичког оквира за проучавање друштвене и идеолошке консолидације у савременој Русији.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Русија, патриотизација, традиционалне вредности, евроазијство, Светска већина.

* aleksa.filipovic@da-vienna.at

1. Увод

Економске, политичке, културне и друге санкције без преседана, које су западне земље увеле Русији, заједно са *de facto* ратом посредника између НАТО-а и Русије у Украјини, очекивало се да ће Руска Федерација бити доведена до тачке пуцања. Како се то нашироко представљало у западним мејнстрим медијима, очекивани исходи кретали су се од смене режима до могућег распада руске државе, слично распаду Совјетског Савеза.

Ипак, три године након што је Москва покренула, како је сама назвала, Специјалну војну операцију (Специальная военная операция – СВО), Руска Федерација нити се распала нити је дошло до промене власти. Истраживања јавног мњења Левада центра (Levada Center, 2025a) показују да је подршка грађана Русије председнику Владимиру Путину у априлу 2025. године износила 87% – што је нешто више у односу на 85% у априлу 2022. године – док је 72% грађана Русије навело да их западне санкције нимало не брину, у поређењу са 53% у 2022. години (Levada Center, 2025b). Истовремено, у целом друштву и даље постоји значајна подршка влади и војној кампањи у Украјини. Емиграција више од милион грађана, углавном из урбаних, прозападно оријентисаних друштвених група, није била ни довољно бројна ни друштвено довољно значајна да би ослабила општу подршку државној политици (Snegovaya, 2024). Истовремено, постоје извештаји да расте број пријава руских грађана за војну службу, највероватније због значајних финансијских подстицаја које нуди држава (Harward et al., 2025).

Како је Русија постајала све изолованија од онога што њено руководство назива „Колективни Запад” и како се ангажовала на територији Украјине у ономе што Москва сматра ограниченом, експедиционом војном операцијом, у земљи се обновио значај патриотизма, јединства и традиционалних вредности. Међутим, ови процеси нису спонтани. Као што ће ово истраживање показати, држава више од двадесет година улаже напоре да уведе патриотско образовање и васпитање, као и да учврсти традиционалне вредности међу руским становништвом, које би биле противтежа либералним вредностима и начину живота на Западу.

Циљ овог истраживања је да утврди на који начин се процес патриотизације одвија у руском друштву у контексту ескалације украјинског конфликта након 2022. године. Новина овог рада огледа се у усмерености на процес патриотизације у Русији током текуће кризе, као и у настојању да се појам „патриотизација”, који је до сада ретко био предмет научног истраживања у домаћој литератури, уведе у научну расправу и учини релевантним за српску научну заједницу. Методологија коришћена у раду обухвата анализу садржаја, која се примењује на званичне документе и медијске материјале, као и компаративну анализу. Метода студије случаја, односно анализа преседана

и примера, коришћена је приликом проучавања конкретних дешавања у Русији и релевантних правних докумената након 2022. године. Примарни и секундарни извори коришћени у истраживању обухватају релевантну научну литературу, као што су академски чланци и књиге, као и правне акте, новинске чланке и опште информације прикупљене са поузданих онлајн платформи.

2. Теоријске основе – евроазијство, Четврта политичка теорија и „Светска већина”

У току овог истраживања сусрећемо се са појмовима, као што су „евроазијство”, „патриотизација”, „заокрет ка Истоку” и идеја о „Светској већини”. Пошто је у раду акценат стављен на дешавања унутар Руске Федерације, сматра се смисленим да у обзир буду узете политичке идеје савремених руских мислилаца, који су разматрали глобални положај Русије и њено унутрашње уређење. Иако у званичним документима не постоји директна потврда да су ставови ових аутора утицали на државну политику, може се уочити да се неке од њихових кључних идеја, бар делимично, подударају са онима које промовише руско политичко руководство.

Можда је најистакнутији савремени представник идеје „евроазијства” Александар Гељевич Дугин (Александр Гельевич Дугин), чији нам ставови могу помоћи да боље разумемо могућу идеолошку позадину неких од актуелних политика државе, нарочито оних које се односе на унутрашње уређење Русије, регионални статус и глобалну улогу. За Дугина, светска историја представља сукоб економских, геополитичких, етничких и религијских међусобно повезаних актера, у ком Русија има кључну улогу. Истовремено, Русија представља средиште конфронтације са „Колективним Западом”, а актуелна ескалација у односима између Русије и Запада, у шта спада и војна конфронтација, није случајна, већ има утемељење (Гулевский, 2022: 144).

Како се у свом раду ослања на темеље концепта евроазијства Николаја Сергејевича Трубецког (Николай Сергеевич Трубецкой), Дугин се сматра једним од најистакнутијих руских представника „неоевроазијске” школе мишљења. Полазећи од теорије Х. Џ. Макиндера (Н. J. Mackinder), он Русију назива „Срцем Земље” (Heartland) – географским простором у ком се укрштају Исток и Запад, што резултира стварањем јединствених облика економије и културе, и који симболизује начело глобалне мултиполарности (Кубасова, 2024: 224). Тако географски положај државе – Русије–Евроазије као геополитичког ентитета – одређује њену културу, економску активност и стратешку оријентацију. Истовремено, Дугин представља Русију као земљу „заједничког духа”, где су индивидуални интереси подређени колективним

интересима друштва и државе и подржавају вредности, као што су правда, братство, узајамна помоћ и тако даље (Ibid.).

Даље, Дугин сматра да је Русија носилац посебног, изворног идентитета са сопственим историјским и културним особеностима, који треба да следи унапред одређен цивилизацијски пут. То подразумева препород руског народа, стављање у први план његовог духовног и материјалног благостања, као и одбацивање шовинизма и етничке надмоћности (Исаева, 2019).

Овде се можемо позвати и на Дугинову Четврту политичку теорију, која пружа идеолошки оквир за разумевање актуелних цивилизацијских сукоба. Према мишљењу Дугина, три доминантне политичке идеологије 20. века – 1. либерализам (класични и савремени); 2. комунизам (у марксистичкој и социјалдемократској форми); и фашизам (заједно са национал-социјализмом и другим покретима „трећег пута”, попут Франковог националног синдикализма, Пероновог „јустицијализма” и Салазаровог режима у Португалији) – данас су у великој мери застареле и више не одражавају политичку и економску реалност савременог света. Као одговор на то, Дугин предлаже Четврту политичку теорију, засновану на принципу вишеструких развојних путева за нације и народе. Према том гледишту, свака цивилизација поседује сопствену семантичку структуру, аутономну парадигму развоја и јединствени цивилизацијски код, који се не може свести на универзалне моделе (Малый & Гусев, 2024: 20).

У оквиру ове теоријске поставке, централно место заузима појам „Традиција” — не само као скуп обичаја, већ и као метафизички ток који обликује цивилизацијски идентитет и светоназор (Logos) народа. Дугин концепт „Традиције” супротставља модерном либералном индивидуализму и техноцентричном рационализму, сматрајући је духовном основом друштва отпорног на наметнуту глобалистичку хомогенизацију. Ова перспектива помаже да се разуме зашто руска држава у савременој политици настоји да уздигне традицију, мит и колективни идентитет као стубове унутрашње кохезије и међународног позиционирања (Рожков, 2021: 495–499).

Поред Дугина, потребно је осврнути се и на савремене руске теоретичаре, као што су Сергеј Александрович Караганов (Сергей Александрович Караганов) и Фјодор Александрович Лукјанов (Фёдор Александрович Лукьянов), који нису само истакнуте академске личности, већ и утицајни мислиоци и коментатори савремених унутрашњих процеса у Русији и праваца њене спољне политике.

У својим текстовима и интервјуима, Караганов (2023) тврди да садашње руске елите – економске, интелектуалне, па делимично и политичке – још увек нису у потпуности свесне да је могућност интеграције Русије у поредак заснован на правилима Запада суштински окончана након 2022. године. Он верује да се Русија, као јединствена цивилизација и суверена држава,

удаљава од савременог облика евроатлантске цивилизације, која се, по његовом мишљењу, налази у неповратном процесу самоуништења (Караганов, 2023). Караганов се даље залаже за друштвену мобилизацију унутар Русије, наглашавајући потребу за „коначном национализацијом руске елите, уклањањем компрадорских и прозападних елемената и осећања”, као и за одбацавањем „културне и интелектуалне вестернизације, навике да се догађаји посматрају кроз призму западних извора информација и ослањањем на процене и теорије које долазе са Запада” (Караганов, 2022).

Караганов позива руске интелектуалне елите да интензивно раде на „деколонизацији свести, одвајању од спољнополитичке, културне и информационе окренутости Западу” (Ibid.). Међутим, то не значи да би руске интелектуалне елите требало да се окрену агресивном антизападњаштву, већ „Светској већини” (мировое большинство) – Азији, Африци и Латинској Америци (Ibid.). „Светску већину” Караганов и његове колеге, као што су Дмитриј Виталевич Тренин (Дмитрий Виталевич Тренин) и Александар Михајлович Крамаренко (Александр Михайлович Крамаренко), даље дефинишу као „све земље које не припадају Западу и које нису укључене у обавезујуће односе са САД и са организацијама које оне покровитељски подржавају”, док се „БРИКС”, а у одређеној мери и „Шангајска организација за сарадњу”, доживљавају као „авангарда Светске већине” (Черненко, 2023).

С обзиром на унутрашњу социјалну политику, Караганов сматра да је, како би Русија опстала, неопходно покренути неколико нових процеса унутар земље, укључујући у то и милитаризацију друштва. Он тврди: „Друштво мора развити одбрамбену свест и спремност да брани Отаџбину, ако треба и оружјем. 'Пахуље' у нашем друштву треба да се истопе, а ратници да се умножавају” (Karaganov, 2024a). Истовремено, Караганов пише да Русија треба да настави да развија интернационализам и културну и верску отвореност. То би требало да се огледа и у образовању, где посебан нагласак треба ставити на изучавање језика, културе и живота „растућих сила и цивилизација из Азије, Африке и Латинске Америке” (Karaganov, 2024a).

Караганов се такође залаже за промоцију конзервативних вредности не само у руском друштву већ и шире. Под тим он мисли да би Русија могла да има својеврсну цивилизацијску мисију –предвођење „огромне већине човечанства која подржава те вредности” (Караганов, 2024b). Он позива на отпор онемо што назива „агресивним ЛГБТ покретом и ултрафеминизмом”, које карактерише као „постхумане или чак антихумане” и које, по његовом схватању, не представљају никакву „нормалну фазу у друштвеној еволуцији” (Ibid.).

У својој визији будуће државне идеологије, Караганов формулише систем вредности заснован на духовном развоју, служењу заједници и држави, културном плурализму и цивилизацијској мисији. Међу његовим основним

начелима су: национално јединство међу разноликим етничким групама у Русији; одбацивање западног индивидуализма и хедонизма у корист колективизма и узајамне помоћи – саборности (соборность); чврста посвећеност суверенитету, правди и социјалној заштити; уједињујућа улога Русије у широј Евроазији и афирмација онога што он назива „нормалним људским вредностима” – породице, традиције, достојанства и уравнотеженог односа према природи. У овом контексту, хероји нису само војници, већ и лекари, инжењери, пољопривредници и јавни службеници – они који својим радом и оданошћу доприносе остварењу националног циља (Ibid., 41–43).

За разлику од Караганова, Фјодор Лукјанов нагласак ставља мање на унутрашњу трансформацију, а више на геополитички реализам. Разматрајући нову улогу Русије у свету после 2022. године, као и могућу нову државну идеологију, Лукјанов сматра да таква идеологија мора бити повезана са свеобухватним развојем земље, не само као државе, већ и као функционалног система способног за стварање. Он тврди да је ангажман Русије у Украјини, иако је у основи геополитички мотивисан, дубоко повезан са унутрашњим питањима националне самоидентификације и идеолошке консолидације. Ови задаци, наводи он, суштински су значајни не само за постизање стратешких циљева Русије већ и за њен дугорочни опстанак и континуитет, без обзира на начин на који је доживљава међународна заједница (ТАСС, 2022). Лукјанов даље истиче да Русија треба да буде држава отпорна на све врсте спољних притисака и усклађена са својим друштвеним вредностима како би могла да пронађе своје место у мултиполарном светском поретку и променљивом геополитичком окружењу (Лукьянов, 2025).

Русија се, према мишљењу Лукјанова, суочава са изазовом, који проистиче из колапса модела европске интеграције — модела који је ефикасно функционисао до краја 20. века и који је дуго остао привлачан руској елити. Међутим, тај модел више није одржив, јер се свет сувише променио. Русија, дуго разапета између свог европског културног наслеђа и своје географске распрострањености у Азији, разочарана је због неуспеха експеримента „европеизације”. Услед тога, делови руске елите сада се окрећу ка Азији и могућностима које она пружа. Ипак, Лукјанов напомиње да, иако је Русија постигла одређени степен унутрашње стабилизације, њена интелектуална и политичка елита још увек није у потпуности схватила какву улогу земља реално може да има у свету који се убрзано мења (Лукьянов, 2020).

Међутим, Лукјанов примећује да „либерални светски поредак” или „поредак заснован на правилима” постепено губи значај. Уместо тога би „Светска већина”, која сматра да је западна мањина злоупотребила свој положај моћи, могла пронаћи простор за ширење и добити већу улогу у обликовању глобалних односа. (Лукьянов, 2023). Лукјанов даље види Русију, заједно са њеним учествовањем у БРИКС-у, као део ширег глобалног процеса

прерасподеле моћи и преобликовања међународног поретка. По његовом схватању, БРИКС функционише као нека врста глобалне антимонополске структуре и представља најпрестижнији форум, који заступа незападни свет (Лукьянов, 2024a). Ипак, Лукьянов истиче да је потребно формализовати БРИКС успостављањем бирократског апарата, који би помогао усклађивању унутрашњих разлика међу државама чланицама с обзиром на њихову величину, број становника и ниво економске и војне моћи (Лукьянов, 2024b).

Изложили смо неколико теоријских концепата, које су предложили савремени утицајни руски научници и мислиоци. Теме којима се они баве – Русија као јединствена цивилизација, појам Светске већине, евроазијство, позив на друштвени препород и стварање нове елите ослобођене западног утицаја, те заокрет ка Истоку и западном свету – биће у складу са документима и политикама, које ћемо анализирати у наредним поглављима. Овај кратак теоријски преглед такође служи као основа за разумевање процеса патриотизације у Руској Федерацији, као и ширих настојања државе у области друштвеног инжењеринга, усмерене на преобликовање и грађанства и елите. Иако не постоје убедљиви докази о директној вези између ових интелектуалаца са формалним креирањем државне политике, све је очигледније да су поједини делови руске интелигенције, који одбацују западњаштво као друштвени модел, можда утицали на доносиоце одлука који, уместо тога, прихватају и промовишу алтернативне стратегије националног развој – како на унутрашњем, тако и на спољнополитичком плану.

3. Пропаганда и патриотизам

Пре него што се осврнемо на пример Руске Федерације и текући процес патриотизације унутар ње, корисно је дати кратак преглед историјске употребе патриотизма који је подстакла држава. То ће показати да феномен патриотизације није нов нити искључиво руски, већ да представља појаву која се у различитим облицима понавља током људске историје. Стављање руског примера у овај шири контекст омогућиће нам да боље разумемо на који начин је у Русији тежња ка друштвеном инжењерингу спровођена систематичније и дугорочније, уз континуирано учествовање државе током више од две деценије.

У време спољних и унутрашњих криза, није неуобичајено да држава презме строжу контролу над образовним, културним и медијским садржајем како би у друштву створила осећај стабилности и националног јединства. То је посебно изражено у периодима оружаних сукоба, када све стране истовремено настоје да подстакну патриотизам и оправдају своје поступке и њихове последице као неопходне жртве у остваривању националних интереса и

постављених циљева. Ово се односи и на „демократске” и на „ауторитарне” државе, као и на оне које се налазе између ових уобичајених класификација, при чему образовање, медији и култура служе као кључне платформе за ширење званичних порука.

Међутим, овај феномен није нов нити представља производ нашег времена. Од тренутка када су људи почели да комуницирају, постојали су напори да се шире поруке и идеје или да се утиче на интерне или екстерне групе људи да делују или да се понашају на начин који одговара онима који поруку преносе. Сачувани археолошки записи показују, на пример, споменике (стеле) и натписе владара древних месопотамских градова, који су обележавали победе над непријатељима или славили достигнућа краљева и њихових богова (Taylor, 2003: 21). Од самих почетака писане историје па све до данас, пропаганду – схваћену као алат који користи „комуникацију за преношење поруке, идеје или идеологије која је првенствено осмишљена да служи интересима оног који је преноси” – стално су користили појединци, религије, државе, предузећа, невладини актери, мултинационалне корпорације и други (Ibid., 7).

Иако може бити примамљиво користити термин „пропаганда” за описивање ширења одређених порука, усмерених на преобраћање или подстицање становништва да размишља и/или се понаша на одређени начин, у оквиру овог истраживања акценат ће бити стављен превасходно на процес усађивања осећаја патриотизма и традиционалних друштвених вредности и норми организованим и системским напорима. Као део шире иницијативе усмерене на то да се ставови становништва ускладе са националним интересима које дефинишу држава и њено руководство, логично је да се у друштву негује осећај патриотизма, дужности, јединства, неопходне жртве и поноса на сопствену земљу и њена достигнућа. Као што ће касније бити показано у овом раду, овај трајни, институционализовани напор може бити означен појмом „патриотизација”.

Нагласићемо опет да феномен патриотизације, који држава спроводи концентрисаним напорима, није нова карактеристика понашања државе, али се значајно развио током 20. века појавом радија, биоскопа, а касније и телевизије и интернета. Наравно, Први светски рат донео је значајне револуционарне промене у многим областима људског друштва, као што су ратовање, економија, логистика, медицина, наука итд., али је уједно представљао и први велики сукоб, у ком су све зарађене стране систематски користиле пропаганду – како за подизање морала и патриотизма сопственог становништва и војске, тако и за преношење својих ставова, погледа и (војних) достигнућа другима. У међуратном периоду, аутори тог доба уочили су значајан број „званичних и незваничних пропаганди за подстицање револуције, сецесије или расног, културног, географског и верског јединства”, као што су

између осталог „комунизам, ирска независност, панислам, пансловенство, панамерика, паневропа, унија Лиге народа” (Lasswell, 1927: 8).

Након што су нацисти, предвођени Адолфом Хитлером (Adolf Hitler), преузели власт у Немачкој, Јозеф Гебелс (Joseph Goebbels), као шеф Министарства за пропаганду и просвету, формирао је дванаест одсека који су контролисали све сфере комуникације – почев од филма, позоришта, штампе и радија, па све до културе и образовања. Тако је отпочео процес патриотизације, као реакција на период који су доживљавали као понижавајући, тј. период Вајмарске Републике, како би припремили немачки народ за рат (Messinger, 2011: 71). У доба највећих хладноратовских тензија, поједини коментатори су избор Роналда Регана (Ronald Reagan) за 40. председника САД 1981. године тумачили као повратак америчком „поносу и патриотизму, те као покушај поновног афирмисања вредности и врлина, које је потиснула контракултура настала након Вијетнамског рата” (Herman & Chomsky, 1988: 243). Другим речима, држава која је била у кризи након неуспешног рата у Индокини, са изазовима у Централној и Латинској Америци, као и са дубоким унутрашњим поделама, настојала је да, на неки начин, процесом патриотизације постигне стабилност и јединство у друштву, ослањајући се на политичког лидера који је оличавао такве тежње. Ово су само неки од примера у сложенем историјском контексту 20. века.

Почетком 21. века, напад 11. септембра 2001. године на тлу Сједињених Америчких Држава покренуо је низ догађаја који су касније довели до инвазије и окупације Авганистана и Ирака. Шок и траума изазвани нападом 11. септембра брзо су били праћени таласом патриотизма у америчком друштву, усмереног не само против починилаца напада већ и против њихових наводних присталица, организатора и помагача. Холивуд је брзо уочио да је „патриотска реакција након 11. септембра припремила публику за херојско приказивање државног насиља на филму”, па су студији убрзо почели да објављују серију ратних филмова, у којима су амерички војници приказани у херојском светлу (Stahl, 2009: 9).

Поред филмова, развој нових технологија омогућио је да видео-игре постану средство за војну регрутацију и прилагођавање, али и за подстицање ентузијазма млађе генерације у вези са могућношћу учествовања у неком америчком војном сукобу. Осим видео-игара, и играчке, забава и рекламе постали су пожељне платформе за усађивање патриотизма и милитаризације у америчко друштво, под надзором државних институција (Ibid., 14–19).

Након тога, спорт и спортски догађаји, како на универзитетском тако и на професионалном нивоу (попут, на пример, Националне хокејашке лиге или Националне фудбалске лиге), све чешће садрже елементе којима се одаје почаст војсци, њеним припадницима или појединим родовима Оружаних снага САД. То се тумачи као концентрисани напор државе да учврсти

патриотизам и прошири општу културу милитаризма у Сједињеним Државама, обезбеђујући истовремено подршку јавности војним операцијама Вашингтона у иностранству након 11. септембра (Coyne & Hall, 2021: 78–79). Овде можемо видети како је земља која је била у кризи – попут се САД након терористичких напада 11. септембра и током инвазија и окупација Авганистана и Ирака – настојала да подстакне патриотска осећања међу становништвом, које је било (и још увек јесте) дубоко подељено различитим политичким ставовима и вредностима. Дакле, криза таквих размера често служи и као узрок и као катализатор оваквих институционализованих процеса унутар једне државе.

Може се тврдити да је такав систематски, институционализован процес много лакше спровести у време кризе, када се становништво инстинктивно осећа потребу националног уједињења и појачаног патриотизма, него у периоду стабилности. Ипак, може се тврдити и да се сам процес знатно ефикасније развија и спроводи уколико правна инфраструктура већ постоји пре избијања кризе, него када се закони и праксе доносе на брзину и импровизовано, као реакција на већ насталу кризу у држави и друштву.

Када је реч о Русији, покретање Специјалне војне операције (СВО) на територији Украјине у фебруару 2022. године довело је до ескалације украјинског конфликта, који је, са различитим интензитетом, трајао још од 2014. Овај датум представљао је прекретницу за Русију, јер је земља готово потпуно прекинула своје – културне, политичке, економске и друге – везе са Западом. Овај прекид односа изазвао је озбиљну кризу у Русији, која је погодила све сегменте друштва. Ипак, Кремљ се брзо прилагодио новонасталим околностима и може се рећи да Специјална војна операција није иницирала процес патриотизације у руском друштву, већ да га је убрзала и интензивирала. Наиме, сам процес патриотизације формално је започет још 2001. године усвајањем Државног програма „Патриотско васпитање грађана Руске Федерације за период 2001–2005.” и од тада се континуирано развија све до данас (Постановление Правительства РФ № 122, 2001).

4. „Патриотизација” – дефинисање процеса

Пре него што дефинишемо појам „патриотизација”, неопходно је најпре разјаснити појам „патриотизам”. Према Станфордској енциклопедији филозофије (Stanford Encyclopedia of Philosophy), патриотизам се дефинише као „љубав према сопственој земљи, идентификација са њом и посебна брига за њено благостање и благостање сународника” (Primoratz, 2020). Патриотизам се може испољити у три различита облика: као осећај националног поноса и радости појединца због постигнућа своје земље; као критички однос

појединца мотивисан жељом за унапређење државе и као отпор или нетрпељивост према критикама и негативним ставовима усмереним ка сопственој земљи (Rukiko & Amani, 2025: 136).

Неки аутори, као што су Мехмет Елбан (Mehmet Elban) и Селџук Аслан (Selçuk Aslan), дефинишу патриотизам као израз лојалности сопственој земљи и осећај националне припадности, који се могу поделити на такозвани „слепи патриотизам” и „конструктивни патриотизам” (Elban & Aslan, 2023). Слепи патриотизам подразумева безусловну оданост, која не толерише конструктивну критику, док конструктивни патриотизам подразумева лојалност држави која обухвата критику и преиспитивање државних пракси ради унапређења (Ibid.). Поред тога, патриотизам се може разумети и као везаност за патрију (patria), односно за земљу којој неко припада. Ипак, постоје случајеви, нарочито у државама са федералним уређењем, у којима појединац може својом домовином сматрати две различите регије или ентитета (Mišćević, 2022).

Када је реч о Руској Федерацији, ова разлика је посебно значајна. Постоји разлика између појма „мала домовина” („малая родина” — на пример родно место или регион од личног значаја) и „велика домовина” („великая родина” — целокупна Русија). Слично томе, разликују се и термини „руски” („русский” — етнички Рус, што се односи на културни и наслеђени идентитет) и „росијанин” („россиянин” — грађанин Русије, који наглашава грађанску припадност, без обзира на етничко порекло) (Пушкарёва, 2012). Тако, на пример, Татарин, Бурјат, Чечен или припадник било које друге етничке и националне мањине у Руској Федерацији може истовремено осећати приврженост свом региону порекла (као што су Република Бурјатија, Република Татарстан, Чеченска Република и др.) и Руској Федерацији као целини. Таква појединац је истовремено припадник своје етничке групе и своје „мале домовине”, али такође је и „росијанин” — грађанин Русије и активни носилац културног идентитета у ширем концепту „Руског света” (Русский мир).

Будући да је ово истраживање искључиво усмерено на процес патриотизације у Руској Федерацији, у наставку ћемо се осврнути на ставове руских научника и њихово разумевање овог процеса. На пример, Сергеј Григорјевич Молчанов (Сергей Григорьевич Молчанов) дефинише патриотизацију као процес „стицања патриотских компетенција: ‘поштовати’, ‘бранити’ и ‘стварати’” код деце предшколског узраста. Према његовом мишљењу, деца су у овој развојној фази природно склона имитацији, сугестивности, емоционалној реактивности и искрености у исказивању осећања – особине које дуго остају у њиховом сећању и чине их посебно пријемчивим за патриотско васпитање (Коваленко, 2018: 23).

Наталија Александровна Коровникова (Наталья Александровна Коровникова) дефинише патриотизацију као сложен скуп процеса који обухватају

актуелизацију, популаризацију, неговање, образовање и подршку патриотизму као темељном вредносном принципу и водећој оријентацији за развој друштва и државе. Она сматра да, у садашњем руском контексту, овај процес треба да обухвати и културну, информациону и образовну сферу (Коровникова, 2018: 170). Коровникова наводи три главна критеријума процеса патриотизације:

1. идејно-вредносни критеријуми, који се заснивају на „јединствености руског патриотизма”, недељивости руске државе и поносу на прошлост, садашњост и будућност Отаџбине;
2. друштвено- државни критеријуми, који наглашавају усаглашеност личних, групних, друштвених и државних интереса, самодовољност, испуњавање грађанских и патриотских дужности, као и прилагођавање патриотских традиција савременим изазовима;
3. друштвено-педагошки критеријуми, усмерени на доследност патриотске поруке, унапређење социокултурног и политичког статуса, ефикасност патриотског образовања и модернизацију система патриотског васпитања у складу са реалношћу 21. века (Ibid., 171).

Поједини представници руске научне заједнице, попут академика Александра Викторовича Тонконогова (Александр Викторович Тонконогов), забринути су јер се у савременој Русији идеја националног патриотизма све више деперсонализује, изобличава и прераста у облик бесмисленог „ура-патриотизма” (ура-патриотизм). Он истиче да се руско друштво, како би одговорило на овакав тренд, мора усмерити на конкретне примере истинске патриотске службе Отаџбини. У супротном, како Тонконогов упозорава, процес патриотизације може се претворити у „формализовано упражњавање које подсећа на најгоре примере идеолошке индоктринације јавне свести из последњег периода постојања СССР-а” (Тонконогов, 2020: 346).

Узимајући у обзир законодавни оквир који подржава званичну државну политику промовисања патриотског васпитања и образовања младих, можемо се осврнути на више релевантних званичних докумената који ту политику формулишу и усмеравају. Један од таквих примера јесте Указ председника Руске Федерације бр. 1416 од 20. октобра 2012. године, под називом „О унапређењу државне политике у области патриотског васпитања”, који је измењен 2014, 2018, 2021, 2023. и 2024. године. Овим указом је основана Канцеларија председника Руске Федерације за јавне пројекте у оквиру Администрације председника, између осталог, ради „јачања духовних и моралних темеља руског друштва” и „унапређења државне политике у области патриотског васпитања” (Указ Президента РФ бр. 1416, 2012).

Неки од главних надлежности ове Канцеларије, између осталог, обухватају „информациону, аналитичку и организациону подршку за спровођење уставних овлашћења председника Руске Федерације, која му помаже да

одреди главне правце државне омладинске политике и државне политике у области образовања, укључујући у то и патриотско васпитање, деце и младих” (Указ Президента РФ бр. 1416, 2012). Додатни задаци укључују „припрему, у границама своје надлежности, сумирање и подношење председнику Руске Федерације и шефу Администрације председника Руске Федерације материјала и предлога у вези са јачањем духовних и моралних темеља руског друштва” (Ibid.).

Такође је важно напоменути задатке Канцеларије, који се односе на одређивање „општих принципа и главних праваца државне политике у области образовања, укључујући у то и патриотско васпитање деце и младих, развој и реализацију мрежних и јавних пројеката у овој области, као и припрему пројеката усмерених на очување и развој традиционалних руских духовних и моралних вредности, те развој креативних индустрија и интеракцију са лидерима јавног мњења” (Ibid.). Коначно, када је реч о улози индустрије забаве и креативности у процесу патриотизације, из ове уредбе можемо видети да један од задатака додељених овој Канцеларији такође подразумева „организовање и обезбеђивање интеракције између шефа државе и јавних удружења, професионалних и креативних синдиката, организација предузетника, укључујући у то и оне које послују у области креативних индустрија, и других институција цивилног друштва” (Ibid.).

У овом Указу, сажето речено, може се уочити системски приступ патриотском васпитању омладине, као и значај који ова тема има за руску државу. То је очигледно већ из тога што је у оквиру Администрације председника Руске Федерације основана посебна Канцеларија за јавне пројекте. Поред тога, значај ове Канцеларије наглашава се тиме што има директни приступ председнику Руске Федерације. То јој омогућава да доставља предлоге и иницијативе у вези са јачањем духовних и моралних вредности у руском друштву, као и у вези са свим питањима патриотизације руске омладине.

На основу наведеног, видимо да руска држава посебан акценат ставља управо на патриотизацију омладине. У члану 2.2 Федералног закона од 29. 12. 2012. бр. 273-ФЗ, са изменама од 28. 2. 2025, образовање се дефинише као делатност „усмерена на развој личности, развој љубави према раду, одговоран однос према раду и његовим резултатима, стварање услова за самоодређење и социјализацију ученика на основу социокултурних, традиционалних руских духовно-моралних вредности и правила, и норми понашања прихваћених у руском друштву, који су у интересу појединца, породице, друштва и државе” (Федеральный закон № 273-ФЗ, 2012). Даље се наводи да је образовање такође усмерено и на „развијање осећаја патриотизма, грађанске одговорности, поштовања сећања на браниоце Отаџбине и подвиге Хероја Отаџбине, закона и поретка, радног човека и старијих генерација, на формирање осећаја одговорности, слободе, самоопредељења, узајамног поштовања,

пажљивог односа према културном наслеђу и традицијама многонационалног народа Руске Федерације, природи и животној средини” (Ibid.).

Из наведеног се јасно види да је процес патриотизације омладине у Руској Федерацији уско повезан са образовањем и раним фазама социјализације, чиме се повећава пријемчивост за будуће патриотске и мобилишуће садржаје, који се преносе културом, путем медија, у образовним институцијама и путем званичних владиних канала.

Такође је важно поменути и Указ председника Руске Федерације од 8. маја 2024. године, бр. 314, под називом „О одобравању Основних начела државне политике Руске Федерације у области историјског образовања”. Циљеви државне политике у овој области, између осталог, обухватају следеће:

1. „формирање општеруског грађанског идентитета и јачање заједништва 'Руског света' на темељу традиционалних руских духовно-моралних и културно-историјских вредности;
2. патриотско васпитање, очување сећања на браниоце Отаџбине и спречавање умањивања значаја народних подвига у одбрани Отаџбине;
3. формирање активне грађанске свести о значају историјског образовања и очувању историјског памћења;
4. очување традиционалних руских духовних, моралних и културно-историјских вредности;
5. стварање услова за супротстављање покушајима наметања грађанима РФ деструктивних идеолошких ставова, који су супротни тим вредностима” (Указ Президента РФ № 314, 2024).

Овде је неопходно обратити пажњу на појам „деструктивне идеологије”, наведен у Указу бр. 314. Он је први пут је дефинисан у Указу председника Руске Федерације бр. 809 од 9. новембра 2022. године, где се под тим подразумева „идеолошки и психолошки утицај на грађане, који доводи до наметања система идеја и вредности туђих руском народу и деструктивних за руско друштво (у даљем тексту: деструктивна идеологија), укључујући у то и негововање егоизма, свадљивости/необузданости, неморала; одбацивање идеала патриотизма, служења Отаџбини, природног наставка живота, вредности јаке породице, брака, бројног потомства, стваралачког рада, позитивног доприноса Русије светској историји и култури, као и уништавање традиционалне породице пропагандом нетрадиционалних сексуалних односа” (Указ Президента РФ № 809, 2022).

Даље, потребно је напоменути да Руска Федерација деструктивне идеологије посматра не само као претњу демографској ситуацији у земљи, већ и као фактор који утиче на „самоуништење друштва, слабење породичних, пријатељских и других друштвених веза” (Ibid.). Осим тога, сматра се да су ове идеологије допринеле „повећању социокултурне подељености друштва,

слабљењу улоге социјалног партнерства, [и] девалвацији вредности креативног рада и међусобне подршке” (Ibid.). Такође, оне се означавају као фактор који „наноси штету моралном здрављу људи” наметањем идеја које поричу људско достојанство и вредност људског живота, промовишу антисоцијално понашање, шире неморалан начин живота, подстичу необузданост и насиље, те доприносе повећаној употреби алкохола и наркотика (Ibid.).

У документу се, такође, наводи да су деструктивне идеологије одговорне за „формирање друштва које занемарује духовне и моралне вредности, (за) изобличавање историјске истине и уништавање историјског памћења; негирање руског идентитета, слабљење општеруског грађанског идентитета и јединства многонационалног народа Русије; стварање услова за међунационалне и међурелигијске сукобе; подривање поверења у државне институције, дискредитацију идеје служења Отаџбини и формирање негативног односа према војној служби и јавној служби” (Ibid.).

Узимајући у обзир све горе наведено, као и контекст овог истраживања фокусираног на Руску Федерацију, процес патриотизације може се дефинисати као сложен и вишеслојан напор, којим се образовањем, културом и медијима, али и законодавством и државним уредбама, подстичу, негују и институционализују традиционалне и патриотске вредности. Циљ овог процеса је да патриотизам од најранијег детињства буде усвојен као основна лична и друштвена вредност усклађивањем појединачних, друштвених и државних интереса, а у руском контексту и обезбеђивањем континуитета традиционалних духовних, моралних, породичних и грађанских норми. Важно је напоменути да процес патриотизације служи и другој кључној функцији: осмишљен је да заштити друштво од онога што руска држава назива „деструктивним идеологијама”, односно од скупа вредности које се приписују савременој западној култури и начину живота, а које руска влада доживљава као опипљиву претњу националној кохезији, јединству, демографској стабилности и духовном и моралном благостању руских грађана.

5. Традиционе вредности и „Време хероја”

Пре него што наставимо са разматрањем процеса патриотизације у руском друштву након 2022. године, неопходно је прво испитати на који начин законодавство Руске Федерације дефинише појам „традиционалних вредности”, с обзиром на то да оне чине један од кључних темеља, на којима се овај процес гради.

Поново ћемо се позвати на Указ председника Руске Федерације бр. 809 од 9. новембра 2022. године. Поред тога што је у њему дефинисан појам „деструктивне идеологије”, он пре свега треба да утврди концепт традиционалних

вредности у руском друштву, као и да постави оквир за њихово очување, јачање и системску примену на нивоу целе државе. У овом документу могу се уочити следеће кључне ставке:

1) Традиционалне вредности представљене су као моралне смернице, које обликују поглед на свет руских грађана и преносе се с генерације на генерацију. Под њима се подразумевају „живот, достојанство, људска права и слободе, патриотизам, грађанство, служење Отаџбини и одговорност за њену судбину, високи морални идеали, снажна породица, продуктиван рад, превласт духовног над материјалним, хуманизам, саосећање, правда, колективизам, узајамна помоћ и поштовање, историјско памћење и генерацијски континуитет, као и јединство народа Русије” (Ibid.).

2) Истакнута је посебна улога православног хришћанства у формирању ових вредности. Међутим, истовремено се признаје да су друге религије – као што су ислам, будизам, јудаизам и др. – такође допринеле „формирању традиционалних вредности, које деле и верујући и неверујући грађани” (Ibid.).

3) Руска Федерација традиционалне вредности сматра темељем друштва, јер „омогућавају заштиту и јачање руског суверенитета, обезбеђују јединство њене мултиетничке и мултирелигијске земље, демографску стабилност Русије и развој људског потенцијала” (Ibid.).

4) Званична политика очувања и јачања традиционалних вредности обухвата примену координисаних мера које спроводе председник и други државни органи, у сарадњи са институцијама грађанског друштва. Њен циљ је супротстављање „социокултурним претњама националној безбедности у областима које се односе на традиционалне вредности” (Ibid.). Ова политика спроводи се у неколико области, у шта спадају и образовање, ангажовање младих, култура, наука, међуетнички и међуверски односи, медији и масовне комуникације, као и међународна сарадња.

5) Руска Федерација идентификује претње традиционалним вредностима које проистичу из деловања „екстремистичких и терористичких организација, појединих медија и комуникационих канала, Сједињених Држава и других непријатељски настројених страних држава, разних транснационалних корпорација и страних НВО, као и одређених организација и појединаца у Русији” (Ibid.). Поред тога, у документу се тврди да идеолошки и психолошки утицаји промовишу страни систем вредности, који се у целини означава као „деструктивна идеологија” (Ibid.).

Осврћући се даље на овај документ, можемо уочити следеће. Државна политика очувања и јачања традиционалних вредности дефинише три главна циља:

- 1) „очување и преношење традиционалних вредности;
- 2) супротстављање деструктивној идеологији и

3) промовисање Русије на међународном плану као заштитника традиционалних духовних и моралних вредности” (Ibid.).

Циљеви ове политике обухватају широк спектар мера усмерених на учвршћивање руског националног идентитета и културног континуитета. Оне подразумевају јачање грађанског јединства и руског идентитета; очување историјског сећања и супротстављање фалсификовању историје; промоцију породичних вредности и националног континуитета, као и ширење традиционалних вредности путем информационе политике (Ibid.). Поред тога, нагласак је стављен и на вредносно засновано образовање и васпитање, подршку институцијама грађанског друштва и културно-патриотским иницијативама, као и на подршку традиционалним верским организацијама. Предвиђено је и финансирање истраживачких и медијских пројеката, који промовишу ове вредности, очување културно-историјских споменика и обезбеђивање јавног приступа културном наслеђу, као и њихова афирмација у дигиталном простору. Такође, међу циљевима ове политике налазе се и заштита и промоција руског језика, борба против деструктивних психолошких утицаја и јачање међународне позиције Русије глобалном промоцијом традиционалних духовних и моралних вредности (Ibid.).

Укратко, традиционалне вредности, онако како су дефинисане Указом бр. 809 и у политичкој стратегији Руске Федерације, представљају скуп институционализованих моралних, духовних и културних начела, утемељених у религији и националном наслеђу. Ове вредности служе као кључни инструменти националног идентитета, друштвене кохезије и суверене безбедности у условима идеолошких и геополитичких претњи. Такође, важно је нагласити да, након 2022. године, руска држава активно ради на очувању и промоцији ових традиционалних вредности како у земљи, тако и на међународној сцени, посебно зато што је један од кључних циљева Указа бр. 809 успостављање Русије као „међународног чувара” традиционалних духовних и моралних вредности.

Ову иницијативу први пут је јавно објавио председник Владимир Путин током свог обраћања Федералној скупштини Руске Федерације 29. фебруара 2024. године. У свом говору Председник Путин изјавио је да су се садашње руске елите дискредитовале, рекавши да „они који, без икаквих стварних заслуга за друштво, себе виде као привилеговану касту са посебним правима – посебно они који су пунили своје џепове током економских процеса деведесетих – свакако нису елита” (Ibid.). Затим је дефинисао „праву, истинску елиту” као оне који служе Русији: „Радници и ратници, поуздани и проверени људи – они чија се оданост земљи доказује делима. Такви људи не одустају, не изневере и не издају... У пресудним историјским тренуцима, управо они долазе у први план и преузимају одговорност. Управо овим људима – онима којима живе судбину Русије – може бити поверена њена будућност” (Ibid.).

Такође, у свом говору, председник Путин навео је и да се редовно састаје са учесницима „СВО”, као и са припадницима војске, добровољцима и мобилисаним грађанима. Даље је објаснио: „Управо они треба да заузму водеће позиције – у образовању и васпитању омладине, у организацијама грађанског друштва, у државним предузећима, у бизнису, у јавној и општинској управи. Они треба да воде регионе, предузећа и, на крају, највеће националне пројекте. Ови прави хероји и патриоте често су скромни и повучени у свакодневном животу. Они се не хвале својим достигнућима нити узвикују гласне паролe, али у одлучујућим историјским тренуцима, управо они долазе у први план и преузимају одговорност. (Ibid.).

Председник Путин у свом говору нагласио је да ће од 1. марта 2024. године „ветерани Специјалне војне операције, као и војници и официри који тренутно служе у активним јединицама, моћи да се пријаве за учествовање у првој обуци посебног кадровског програма. Назовимо га 'Време хероја' (Время Героев)” (Ibid.). Додао је да ће учесници овог пројекта бити војници и официри са високим образовањем и управљачким искуством, без обзира на чин или положај, али пре свега они који су „показали своје најбоље квалитете и способност да воде своје саборце” (Ibid.). Ментори првих учесника програма одабрани су из редова високих званичника Владе и председничке администрације, руководиоца федералних министарстава и агенција, регионалних лидера и генералних директора највећих руских компанија (Ibid.).

Покретање програма „Време хероја” могло би се посматрати као логичан корак руског руководства у условима друштвено-политичке реалности након 2022. године. Савремене руске елите – из сфера бизниса, уметности, забаве, ИТ сектора или академске заједнице – биле су по природи посла веома повезане са Западом и, као такве, подложне усвајању такозваних „западних вредности”, које би могле да подразумевају нетрадиционално понашање и начин живота. Пошто многи интелектуалци и политичари у Русији тренутни украјински сукоб доживљавају као егзистенцијалну борбу за опстанак нације – упоредиву са преломним догађајима 20. века – не изненађује то што политичко руководство настоји да учврсти друштвено јединство и да се дистанцира, на сваки могући начин, од актера које доживљава као оне који се слажу са супротстављеним погледима на свет.

Од 2022. године, многи руски грађани – углавном млађи људи, посебно студенти са универзитета у већим урбаним центрима, попут Москве и Санкт Петербурга, као и ИТ стручњаци – напустили су земљу (Ђурковић, 2024: 1054). Услед тога, у руском друштву има знатно мање опозиционих, либералних и прозападних ставова. Од нових елита, које ће вероватно водити земљу у будућности ако тренутни систем не буде промењен, очекује се да се залажу за традиционалне породичне, верске и друштвене вредности, да остану лојални влади и – што је најважније, како се често истиче у званичним говорима – да

буду ветерани активне војне службе. Ова промена може се тумачити као настојање руског руководства да формира нову друштвену елиту, која је отпорнија на западни утицај и начин живота, патриотски оријентисану, лојалну држави и свесну жртава неопходних за остварење националних интереса.

6. Традиционалне вредности и спољна политика

Важно је напоменути да ови унутрашњи процеси утичу и на обликовање спољнополитичке оријентације савремене Русије. У Концепцији спољне политике Руске Федерације из марта 2023. године наводи се да је уобичајени облик мешања у унутрашње послове суверених држава „постало наметање деструктивних неолибералних идеолошких ставова, који су у супротности са традиционалним духовним и моралним вредностима. Услед тога, деструктиван утицај проширује се на све сфере међународних односа” (Концепция внешней политики РФ, 2023).

Штавише, јачање традиционалних руских духовних и моралних вредности, као и очување културног и историјског наслеђа вишенационалног народа Русије, у документу се дефинишу као један од кључних националних интереса у области спољне политике (Ibid.).

Један приоритетних праваца руске спољне политике јесте „консолидација међународних напора усмерених на заштиту и поштовање универзалних и традиционалних духовних и моралних вредности (укључујући у то и етичке норме заједничке свим светским религијама)”, као и „супротстављање покушајима наметања псеудохуманистичких и других неолибералних идеолошких ставова, који доводе до ерозије традиционалних духовних и моралних смерница и моралних принципа човечанства” (Ibid.).

Спољнополитичка доктрина РФ дефинише јачање ових вредности као „обједињујући принцип за цело човечанство” и поставља их као основ за сарадњу са афричким земљама и исламским светом, наглашавајући потребу улагања заједничких напора како би се они заштитили. Истовремено, већина европских држава сматра се одговорном за агресивну политику према Русији, која је, између осталог, усмерена и на еродирање традиционалних руских духовних и моралних вредности (Ibid.).

У уводу Концепције спољне политике Руске Федерације из 2023. године Русија се представља као оригинална држава-цивилизација, чији идентитет почива на дубоким историјским везама са традиционалном европском културом и другим културама Евроазије. Русија је описана као „огромна евроазијска и европацифичка сила, која је ујединила руски народ и друге народе, који чине културну и цивилизацијску заједницу руског света” (Ibid.). У овој доктрини акценат је стављен и на развој сарадње са земљама

Азијско-пацифичког региона, исламског света, Африке, Латинске Америке и Кариба (Ibid.).

Иако изгледа као да су све израженије противречности са Западом убрзале руско „окретање ка Истоку”, неки стручњаци – попут Ивана Николајевића Тимофејева (Иван Николаевич Тимофеев), бившег генералног директора Савета за међународне послове Русије (РИАС) – истичу да Русија наилази на значајна ограничења приликом сарадње са незападним земљама (Тимофеев, 2023). Иако Русија располаже развијеним академским институцијама специјализованим за синологију, арабистику, индологију и сродне области, у академским, пословним и политичким круговима и даље постоји склоност ка европским језицима, књижевности и култури, што резултира бољим познавањем Европе него западног света. Тимофејев примећује да Руси генерално не познају довољно књижевност, културу и менталитет земаља које се сматрају пријатељским Руској Федерацији. Да би се Русија потпуно окренула ка Истоку, закључује он, биће неопходно да оснује бројне нове институте, школе језика и образовне програме ради бољег разумевања и сарадње са незападним друштвима (Ibid.).

У том контексту, можемо рећи да је један од мотива за спољнополитички заокрет Русије настојање политичког руководства да обликује нову елиту које ће бити отпорније на западне утицаје и начин живота и идеолошки ближа концепту евроазијства, конкретно у функцији прилагођавања новој оријентацији спољне политике – заокрету ка Истоку. Ово је супротно претходној представи Русије као европске државе, интегрисане у западни поредак заснован на правилима и евроатлантским структурама – представом коју су подржавале претходне руске елите и њихови потомци својим избором места становања, образовања и пословања.

Стога би се нове елите, које се формирају у оквиру програма „Време Хероја”, тј. оне које се припремају за лидерске позиције и свесно дистанцирају од некадашњих западњачких оријентација – могле симболички означити као „БРИКС (BRICS) елите”, које представљају нови идеолошки правац.

Овај појам не одражава само унутрашњу социјално-политичку прерасподелу у руском друштву, већ симболизује и трансформисану улогу Русије у настајућем мултиполарном светском поретку, у којем се БРИКС посматра као један од кључних вектора стратешког репозиционирања Русије. Истовремено, под „БРИКС елитом” подразумевају се примери, заступници и чувари традиционалних духовних и моралних вредности унутар руског друштва, које уједно служе и као симболичке референтне тачке за конзервативне и традиционалистичке друштвене и политичке актере, како у такозваном „колективном Западу”, тако и у „Светској већини”.

7. Закључак

Циљ овог истраживања био је да представи текући процес патриотизације у Руској Федерацији након 2022. године. Иако сам процес није почео тектонским променама у односима између Русије и „Колективног Запада“, може се тврдити да је покретање „Специјалне војне операције“ у Украјини убрзало прекид ових односа.

Сам процес очигледно представља приоритет државне политике. То се види у званичним документима о патриотском образовању и васпитању становништва Русије, тако и у изјавама председника Путина, напорима усмереним на стварање нове елите у складу са конзервативним усмерењем унутрашње политике, разматрањима истакнутих научника, као и са новом спољнополитичком оријентацијом.

Може се претпоставити да би, уколико тренутни трендови у политици руске владе не буду промењени током наредних година, руско друштво могло бити подвргнуто облику социјалног инжењеринга ради обликовања становништва и елите, који ће бити отпорнији на западне утицаје и начин живота. Ова трансформација би, највероватније, подразумевала већу лојалност држави, строже придржавање традиционалних моралних, духовних и породичних вредности, као и већу толеранцију према владиним одлукама, укључујући у то и строге мере, попут изненадног смањења квалитета живота услед потенцијалних унутрашњих или спољних притисака, масовних мобилизација за војну службу или учествовања у експедиционим мисијама у иностранству.

Међутим, најзначајнији тест веродостојности процеса патриотизације биће трансформација ка пројектованим новим елитама. Иако се као један од кључних услова намеће претпоставка да ће те елите проистећи из редова ветерана СВО, очекује се да ће управо они показати већи патриотизам, лојалност и спремност на личну жртву у односу на претходне генерације. Полазна логика почива на претпоставци да су они који су били спремни да ризикују живот за Отаџбину мање подложни корупцији, миту и разним облицима антисоцијалног или антидржавног понашања — што представља један од најтрајнијих и најразорнијих унутрашњих изазова са којима се Русија суочава у својој савременој историји.

Ипак, остаје да се види да ли ће се процес патриотизације показати као успешан. Неспорно је свакако да он означава дубљу промену начина на који руска држава сагледава себе и своје место у међународним односима. У крајњој линији, да ли ће патриотизација довести до трајне идеолошке промене или ће се пак суочити са генерацијским отпором, зависиће не само од стратегијског државног планирања, већ и од тога у којој мери ће руско друштво усвојити промовисане вредности.

Aleksa Filipović*

<https://orcid.org/0000-0003-1394-0571>

Institute of European Studies

Belgrade, Serbia

PATRIOTIZATION IN POST-2022 RUSSIA: TRADITIONAL VALUES, NEW ELITES, AND THE PIVOT TO THE EAST

ABSTRACT

This paper examines the process of patriotization in the Russian Federation following the escalation of the conflict in Ukraine in 2022. While often presented in the West as a temporary political reaction to the crisis, the research shows that patriotization in Russia is the result of over two decades of state-driven efforts to reinforce traditional values, national unity, and loyalty to the state. Through content analysis of official documents, policy speeches, and ideological writings—supported by comparative and case-study methods—the paper explores how these efforts have intensified since 2022 and become central to both domestic governance and foreign policy. Particular attention is given to the influence of contemporary Russian thinkers such as Aleksandr Dugin, Sergey Karaganov, and Fyodor Lukyanov, whose ideas reflect and sometimes anticipate official state narratives. The creation of new state-led initiatives, such as the “Time of Heroes” program, illustrates how the state seeks to shape not only public sentiment but also a new elite aligned with these values. Finally, the paper contributes to the academic discussion by introducing and applying the concept of “patriotization”—still rarely explored in Serbian academic discourse—as a framework for analyzing societal and ideological consolidation in modern Russia.

KEYWORDS: Russia, patriotization, traditional values, Eurasianism, World Majority.

* aleksa.filipovic@da-vienna.at

1. Introduction

The unprecedented economic, political, cultural, and other sanctions imposed by Western countries on Russia, alongside the de facto proxy war between NATO and Russia in Ukraine, were expected to strain the Russian Federation to a breaking point. As widely portrayed in Western mainstream media, the anticipated outcome ranged from regime change to possible disintegration of the Russian state, not unlike the collapse of the Soviet Union. Yet three years after Moscow launched what it has dubbed the Special Military Operation (Специальная военная операция – SMO), the Russian Federation has neither collapsed nor seen a change in government. Opinion polls from the Levada Center (2025a) show President Vladimir Putin's approval rating at 87% as of April 2025—slightly up from 85% in April 2022—while 72% of Russians report that the Western sanctions cause them no concern, compared to 53% in 2022 (Levada Center, 2025b). At the same time, support for the government and the military campaign in Ukraine remains strong across the population. The emigration of over one million citizens, many from urban, pro-Western demographics, has not been numerically or socially significant enough to weaken meaningfully overall public backing for the state's policies (Snegovaya, 2024). At the same time, there are accounts that applications for military service among Russian citizens have increased, likely due to substantial financial incentives offered by the state (Harward et al., 2025).

As Russia became increasingly isolated from what its leadership terms the “Collective West” and engaged in the territory of Ukraine in what Moscow sees as a limited, expeditionary military operation, a renewed focus on patriotism, unity, and traditional values emerged in the country. These developments, however, are not spontaneous. As this research will demonstrate, they are the product of more than two decades of state-driven efforts to instil patriotic education and upbringing, as well as to reinforce traditional values among the Russian population, in opposition to the liberal values and lifestyles typically associated with the Western world.

The aim of this research is to determine how the process of patriotization is unfolding in Russian society in the context of the post-2022 escalation of the Ukrainian conflict. The novelty of this paper lies in its focus on the process of patriotization in Russia during an ongoing crisis, as well as in drawing the attention of the Serbian scholarly community to the term “patriotization”, which has so far rarely been the subject of research in Serbian scholarship. The methodology used in this research includes content analysis applied to official documents and media materials, as well as comparative analysis. The case-study method, or the study of precedents and examples, was employed to analyze specific developments in Russia and relevant legal documents in the post-2022 context. The primary and secondary sources used in this research include relevant academic literature, such as research articles and books, as well as legal documents, media reports, and general information gathered from reliable online platforms.

2. Theoretical Foundations – Eurasianism, Fourth Political Theory, World Majority

In this research, we will come across concepts such as “Eurasianism,” “patriotization,” “Pivot to the East,” and “World Majority.” Since the focus here is on developments within the Russian Federation, it seems reasonable to consider the political ideas of contemporary Russian thinkers who have reflected on Russia’s global position and internal organization. While there is no direct confirmation in official documents that the views of these scholars shaped state policy, some of their key ideas seem to align, at least in part, with those promoted by Russia’s political leadership.

Perhaps the most prominent contemporary representative of the concept of “Eurasianism” is Aleksandr Gelyevich Dugin (Александр Гельевич Дугин), whose views can help us better understand the potential ideological backdrop behind some of official Russia’s current policies, particularly those concerning its internal structure, regional status, and global role. For Dugin, world history represents a confrontation of economic, geopolitical, ethnic, and religious actors, interconnected with one another, in which Russia plays a central role. At the same time, Russia stands at the core of the confrontation with the “Collective West,” and the current escalation in relations between Russia and the West, including the military confrontation, is not accidental but well-founded (Гулевский 2022, 144).

Building on the foundations of Nikolai Sergeyevech Trubetskoy’s (Николай Сергеевич Трубецкой) concept of Eurasianism, Dugin is considered one of the most prominent Russian representatives of the “neo-Eurasianist” school of thought. Drawing on H. J. Mackinder’s theory, he refers to Russia as the Heartland—a geographical space where the East and West converge, resulting in unique forms of economy and culture, and symbolizing the principle of global multipolarity (Кубасова, 2024: 224). Thus, the geographical position of the state—Russia-Eurasia as a geopolitical entity—determines its culture, economic activity, and strategic orientation. At the same time, Dugin sees Russia as a land of “communal spirit,” where individual interests are subordinated to the collective interests of society and the state, which uphold values such as justice, brotherhood, solidarity, etc. (Ibid.).

Further, Dugin sees Russia as the bearer of an original identity with its own historical and cultural features, destined to follow a particular civilizational path. This includes the revival of the Russian people, the prioritization of their spiritual and material well-being, and the rejection of chauvinism or ethnic superiority (Исаева, 2019).

Another notable element of Dugin’s thought is the Fourth Political Theory, which offers an ideological framework for understanding the current civilizational conflict. In Dugin’s view, the three dominant political ideologies of the

20th century: 1. Liberalism (both classical and contemporary); 2. Communism (in its Marxist and social-democratic forms); and 3. Fascism (including National Socialism and other “third-way” movements like Franco’s national syndicalism, Perón’s “Justicialism” and Salazar’s regime in Portugal), are now largely obsolete and no longer reflect the political and economic realities of the modern world. In response, Dugin proposes a Fourth Political Theory, which rests on the principle of the multiplicity of development paths for nations and peoples. According to this view, each civilization possesses its own semantic structure, autonomous development paradigm, and a unique civilizational code that cannot be reduced to universal models (Малый & Гусев, 2024: 20).

In this theoretical framework, a central role is given to the notion of “Tradition”—not merely as a set of customs, but as a metaphysical current that shapes the civilizational identity and worldview (Logos) of peoples. Dugin positions this “Tradition” in stark contrast to modern liberal individualism and technocentric rationalism, viewing it as the spiritual underpinnings of a society capable of resisting globalist homogenization. This perspective helps explain why the Russian state, in its contemporary policies, seeks to elevate tradition, myth, and collective identity as pillars of both domestic cohesion and international positioning (Рождков, 2021: 495–499).

Besides Dugin, two other contemporary Russian scholars are pertinent to this discussion: Sergey Alexandrovich Karaganov (Сергей Александрович Караганов) and Fyodor Alexandrovich Lukyanov (Фёдор Александрович Лукьянов), who are not only prominent academic figures but also well-known thinkers and commentators on Russia’s current internal dynamics and foreign policy direction.

In his writings and interviews, Karaganov (2023) asserts that the current Russian elites, economic, intellectual, or even political, have not yet become fully aware that Russia’s possibility to integrate into the Western rule-based order is effectively over in the post-2022 reality. He believes that Russia, as a unique civilization and sovereign state, is moving away from the Euro-Atlantic civilization in its modern form, which is undergoing an irreversible process of self-destruction (Караганов, 2023). Karaganov advocates for social mobilization within Russia, emphasizing the need for the “final nationalization of the Russian elites, the displacement of comprador and pro-Western elements and sentiments,” and the rejection of “cultural and intellectual Westernization, the habit of perceiving events through the prism of Western sources of information, (and) relying on assessments and theories coming from the West” (Караганов, 2022).

Karaganov calls upon the Russian intellectual elites to work intensively “on decolonizing consciousness, moving away from foreign policy, cultural, and informational orientation toward the West” (Ibid.). However, this does not mean that the Russian intellectual elites should move towards aggressive anti-Westernism,

but towards the “World Majority” (мировое большинство) – Asia, Africa, and Latin America (Ibid.). Karaganov and his colleagues, such as Dmitri Vitalyevich Trenin (Дмитрий Витальевич Тренин) and Alexander Mikhailovich Kramarenko (Александр Михайлович Крамаренко), define the “World Majority” as “the totality of non-Western countries of the world that are not included in binding relations with the United States and the organizations under its patronage”, seeing BRICS and, to some extent, the Shanghai Cooperation Organisation as the “vanguard of the World Majority” (Черненко, 2023).

In terms of internal social policies, Karaganov believes that for Russia to survive, several new processes within the country should be initiated, including the militarization of society or, verbatim, “society’s development of a defensive consciousness, readiness to defend the Fatherland, including with arms. The ‘snowflakes’ in our society should melt, and its warriors should multiply” (Karaganov, 2024a). At the same time, Karaganov writes that Russia should continue to develop internationalism and cultural and religious openness. This should be reflected in education, focusing on the study of the languages, culture, and life of the “rising powers and civilizations of Asia, Africa, and Latin America” (Ibid.).

Karaganov also calls for the promotion of conservative values not only within Russian society but as part of a broader civilizational mission—spearheading what he calls the “overwhelming majority of humanity that supports these values” (Karaganov, 2024b). He calls for resistance against what he terms the “aggressive LGBT movement and ultrafeminism,” which he characterizes as “post-human or even anti-human” and not representative of any “normal stage in social evolution” (Karaganov, 2024b).

In his vision for a future state ideology, Karaganov sketches a value system rooted in spiritual development, service to the community and state, cultural pluralism, and civilizational mission. Its core principles include national unity across Russia’s diverse ethnic groups; rejection of Western individualism and hedonism in favour of collectivism and solidarity – sobornost (соборность); a strong commitment to sovereignty, justice, and social welfare; the role of Russia as a unifying civilization in Greater Eurasia; and the affirmation of what he terms “normal human values”—family, tradition, dignity, and a balanced relationship with nature. In this framework, heroes are not only soldiers, but also doctors, engineers, farmers, and public servants—those who, through labour and loyalty, contribute to the national cause (Ibid., 41–43).

Unlike Karaganov, Fyodor Lukyanov focuses less on domestic transformation and more on geopolitical realism. Considering Russia’s new, post-2022 role in the world, as well as a possible new state ideology, Lukyanov believes that this ideology must be tied to the broader development of the country, not only as a state, but as a functioning system capable of creation. He argues that Russia’s ongoing involvement in Ukraine, while geopolitical in nature, is also deeply connected

to internal issues of national self-definition and ideological consolidation. These tasks, he asserts, are essential not just for achieving Russia's strategic objectives but for its long-term survival and continuity, regardless of international perceptions (TACC 2022). Further on, Lukyanov asserts that Russia needs to become resistant to any pressure and in harmony with its society to find its place in the multipolar world order and the changing geopolitical landscape (Лукьянов, 2025).

In Lukyanov's view, Russia faces a challenge stemming from the collapse of the European integration model—one that had worked effectively until the end of the 20th century and remained attractive to Russian elites. However, this model is no longer viable, as the world has changed too substantially. Russia, long stranded between its European cultural heritage and its vast Asian territory, has become disillusioned with the failed experiment of Europeanization. As a result, parts of the Russian elite are now turning their sights on Asia and the opportunities it offers. Still, Lukyanov notes that although Russia has achieved a degree of internal stabilization, its intellectual and political elites have yet to fully grasp what role the country can realistically play in a rapidly changing world (Лукьянов, 2020).

However, Lukyanov notes that the “liberal world order” or “rules-based order” is gradually fading. In the vacuum it can leave behind, the “World Majority,” which believes that the Western minority has abused its position of power, may find room for expansion and a more prominent role in shaping the global landscape (Лукьянов, 2023). Lukyanov sees Russia, along with its membership in BRICS, as part of a broader trend toward the redistribution of global power and the reorganization of the international system. BRICS, in his view, functions as a kind of anti-monopoly structure on a global scale and the most prestigious forum representing the non-Western world (Лукьянов, 2024a). Still, Lukyanov highlights the need to formalize BRICS through the creation of a bureaucratic apparatus that would help reconcile internal differences among member states of varying sizes, populations, and levels of economic and military power (Лукьянов, 2024b).

Here, I outlined several theoretical concepts proposed by contemporary influential Russian scholars and thinkers. Themes such as the uniqueness of Russian civilization, the notion of the World Majority, Eurasianism, the call for social revival and new elites free from Western influence, as well as the pivot toward the East and the non-Western world, will echo in the documents and policies analyzed in the following chapters. This brief theoretical overview also serves to contextualize the process of patriotization in the Russian Federation and the government's broader efforts at social engineering aimed at reshaping both the general population and the elite. While there is no conclusive evidence of a direct link between these intellectuals and state policy, we will see that some members of the Russian intelligentsia, those now rejecting Westernization as an ideal societal model, may have influenced policymakers who are instead embracing and promoting alternative paths for Russia's domestic and international development.

3. Propaganda and patriotism

Before zooming in on the Russian Federation and the ongoing process of patriotization there, it is useful to provide a brief overview of the historical use of state-induced patriotism in society. This will demonstrate that the patriotization phenomenon is neither new nor uniquely Russian, but rather a recurring pattern observed throughout human history in various forms. Placing the Russian example within this broader context will allow us to understand how, in Russia, the social engineering drive has been pursued in a more systematic and long-term fashion, spanning over two decades of state involvement.

During external and internal crises, it is not unusual for a state to take stricter control of educational, cultural, and media content to create a sense of stability and national unity among the population. This is especially true during periods of military conflict, where each party involved simultaneously seeks to boost patriotism and justify its actions and their consequences as necessary sacrifices in pursuit of national interests and goals. This applies to both “democratic” and “authoritarian” countries, as well as those that fall somewhere between these common groups, with education, media, and culture serving as key platforms for disseminating official messages.

This phenomenon is, however, neither new nor a product of our times. Since humankind developed communication, there have been efforts to disseminate messages and ideas or persuade internal or external groups of people to act or behave in ways desired by those delivering the message. Preserved archaeological evidence includes, for example, monuments (stelae) and inscriptions commissioned by rulers of ancient Mesopotamian cities, which commemorated victories or celebrated the achievements of kings and their gods (Taylor 2003, 21). From the earliest times of recorded human history to the present day, propaganda—understood as a tool that uses “communication to convey a message, an idea, or an ideology that is designed primarily to serve the self-interests of the person or people doing the communicating”—has been constantly employed by individuals, religions, states, businesses, non-governmental actors, multinational corporations, and others (Ibid., 7).

Although it can be tempting to use the term “propaganda” to describe the dissemination of specific messages intended to convert or compel the population to think and/or behave in a certain way, in the context of this research, the focus will mainly be on the process of fostering a sense of patriotism and traditional societal values and norms through an organized, systemic effort. As part of the broader initiative to align the population with the national interests defined by the state and its leadership, it is important to foster within society a sense of patriotism, duty, unity, necessary sacrifice, and pride in one’s country and its achievements. As this research will demonstrate, this sustained, institutionalized effort can be designated by the term “patriotization.”

Again, the patriotization phenomenon through concerted government effort is not a new feature of state behaviour, although it did experience a substantial upsurge during the 20th century with the invention of radio, cinema, and later, television and the Internet. Naturally, the First World War brought a string of revolutionary changes in many segments of human society, such as warfare, economy, logistics, medicine, science, etc., but it was also the first major conflict in which propaganda was systematically employed by all sides—both to raise morale and patriotism among their own populations and militaries and to convey their positions, views, and (military) achievements to others. Interwar authors noted a significant number of “official and unofficial propagandas to instigate revolution, secession, or racial, cultural, geographical and religious unity,” such as “Communism, Irish Independence, Pan-Islam, Pan-Slav, Pan-America, Pan-Europe, League of Nations Union,” among others (Lasswell, 1927: 8).

After the Nazis and Adolf Hitler rose to power in Germany, Joseph Goebbels, the head of the Ministry for Propaganda and Public Enlightenment, created twelve departments dealing with communication sectors—from film, theatre, press, and radio to culture and education, thus ushering in the process of patriotization following what the Nazis perceived as the humiliating period of the Weimar Republic, to prepare the German people for war (Messinger, 2011: 71). At the height of the Cold War, some commentators saw the election of Ronald Reagan as the 40th president of the United States in 1981 as a return to American “pride and patriotism, as well as a reaffirmation of the values and virtues that had been trampled upon by the Vietnam-spawned counterculture” (Herman & Chomsky, 1988: 243). In other words, the country in crisis, after a failed war in Indochina, with challenges in Central and Latin America and major internal societal divisions, sought a process of patriotization and societal stability and unity via a political candidate who resonated with such desires. These are just a few examples among many others in the complex historical context of the 20th century.

In the 21st century, or more precisely at its beginning, the 9/11 attack on US soil triggered what would later become the United States’ invasion and occupation of Afghanistan and Iraq. The shock and trauma caused by 9/11 were quickly followed by a patriotic backlash within American society, directed not only at the perpetrators of the attack but also at their supposed supporters, organizers, and harbourers. Hollywood was quick to recognize that “the patriotic backlash following September 11 had primed audiences for the heroic depiction of state violence on film,” and studios soon began releasing war-themed movies that portrayed US soldiers in a heroic light (Stahl, 2009: 9).

Besides the film industry, the advancement of new technologies allowed video games to become a tool for both military recruitment and adaptation, as well as getting the younger generation interested in the possibility of participating in an American-led military conflict. Toys, entertainment, and commercials all became

platforms for fostering patriotism and militarization within American society under government supervision (*Ibid.*, 14-19).

Subsequently, sports and sports events, both at the college and professional level (for example, the National Hockey League or National Football League), involve some sort of effort to honour or recognize the military, its members and veterans, or a specific branch of the US Armed Forces. This was seen as a concentrated government effort to reinforce patriotism and popularize a general culture of militarism in the US, while at the same time gathering support for Washington's military operations overseas in the post-9/11 context (Coyne & Hall, 2021: 78-79). Here, we can see how a country in crisis, as the United States was after the terrorist attacks of 9/11 and launching its invasions and occupations of Afghanistan and Iraq, sought to increase patriotic sentiments among its population, which was (and still is) deeply divided by political views and values. Thus, a crisis on such a scale often serves as both a cause and a catalyst for this kind of institutionalized process within a country.

It can be argued that such a systematic, institutionalized process is much easier to undertake during a period of crisis, when the population instinctively experiences a “rally-around-the-flag” sentiment and a surge of patriotism than in times of stability. However, the process arguably tends to develop and become easier to implement when there is legal infrastructure already in place before the crisis occurs rather than when laws and practices are hastily created and initiated from scratch in response to a crisis that has already engulfed the country and society.

In Russia's case, the launching of the SMO in the territory of Ukraine in February 2022 led to the escalation of the Ukrainian conflict, which had been ongoing at varying levels of intensity since 2014. This date marked a turning point for Russia, as the country almost completely severed its ties with the West—culturally, politically, economically, and beyond. Naturally, this triggered a major crisis within the country that affected all segments of society. However, the Kremlin was quick to adapt to the new circumstances, and it can be argued that the SMO did not initiate the process of patriotization within Russian society, but rather intensified and accelerated an already ongoing effort. The process of patriotization had, in fact, formally begun in 2001 with the adoption of the federal program “Patriotic Education of Citizens of the Russian Federation for 2001–2005” and has continued to evolve up to the present day (Постановление Правительства РФ № 122, 2001).

4. “Patriotization” – defining the process

Before we define the term “patriotization,” it is necessary first to define the term “patriotism.” According to the Stanford Encyclopedia of Philosophy, patriotism is defined as “love of one's country, identification with it, and special concern for its

well-being and that of compatriots” (Primoratz, 2020). Patriotism is understood to manifest in three different forms: an individual’s national pride and joy stemming from the achievements of the country; an individual’s criticism driven by the desire for the country’s better development; and an individual’s intolerance or resistance to criticisms and negative sentiments about the country (Rukiko & Amani 2025, 136).

Some experts, such as Mehmet Elban and Selçuk Aslan, define patriotism as expressions of loyalty towards one’s country and a sense of national attachment, which can be divided into so-called “blind patriotism” and “constructive patriotism” (Elban & Aslan, 2023). Blind patriotism refers to unconditional allegiance that does not tolerate constructive criticism, while constructive patriotism involves loyalty to the country that includes criticism and questioning of government practices for the purpose of positive change (Ibid.). Additionally, patriotism can also be seen as an attachment to the *patria*—the country to which one belongs. However, there are cases, especially in countries with a federal system, where one can regard two different regions or entities as one’s own country (Miščević, 2022).

In the context of the Russian Federation, this distinction is particularly relevant. There is a distinction between “*malaya Rodina*” (малая родина—one’s “small homeland”, such as a birthplace or region with personal significance) and “*velikaya Rodina*” (великая родина—the “greater homeland”, referring to Russia as a whole). Similarly, there is a distinction between the terms “*russskiy*” (русский—an ethnic Russian, referring to cultural and ancestral identity) and “*rossiyanin*” (россиянин—a citizen of Russia, emphasizing civic belonging regardless of ethnicity (Пушкарёва, 2012). Thus, for example, a Tatar, Buryat, Chechen, or any other ethnic and national minority within the Russian Federation may feel an attachment both to their region of origin (such as the Republic of Buryatia, the Republic of Tatarstan, the Chechen Republic, etc.) and to the Russian Federation as a whole. Such an individual is both a member of their ethnic group and their “small homeland”, but also a *rossiyanin*—a citizen of Russia, and a cultural participant in the broader concept of the “Russian World” (Русский мир).

As this research focuses solely on the patriotization process within the Russian Federation, we will now consider Russian scholars and their understanding of this process. For example, Sergey Grigoryevich Molchanov (Сергей Григорьевич Молчанов) defines patriotization as the process of “acquiring patriotic competencies: ‘to respect,’ ‘to defend,’ and ‘to create’” among preschool children. According to him, children at this developmental stage are naturally prone to imitation, suggestibility, emotional responsiveness, and sincerity of feelings—all of which remain emblazoned in their memory for a long time, making them particularly receptive to patriotic education (Коваленко, 2018: 23).

Natalya Aleksandrovna Korovnikova (Наталья Александровна Коровникова) defines patriotization as a complex set of processes involving the

actualization, popularization, cultivation, education, and support of patriotism as a fundamental value and guiding principle for the development of society and the state. In the contemporary Russian context, she argues, this process should also encompass the cultural, informational, and educational domains (Ibid., 170).

Korovnikova identifies three main criteria for the process of patriotization:

1. Ideological and value-based criteria, grounded in the “uniqueness of Russian patriotism”, the indivisibility of the Russian state, and pride in the past, present, and future of the Fatherland;
2. Social and state criteria, which emphasize the alignment of personal, group, societal, and state interests, self-sufficiency, the fulfilment of civic and patriotic duties, and the adaptation of patriotic traditions to modern challenges;
3. Social and pedagogical criteria, focused on the coherence of the patriotic message, the enhancement of socio-cultural and political status, the effectiveness of patriotic education, and the modernization of the patriotic education system in line with 21st-century realities (Ibid., 171).

Some representatives of the Russian academic community, such as academician Alexander Viktorovich Tonkonogov (Александр Викторович Тонконогов), have expressed concerns that, in contemporary Russia, the idea of national patriotism is becoming depersonalized and increasingly distorted into a form of meaningless “hurrah-patriotism” (ура-патриотизм). To counter this trend, he argues that Russian society must focus on concrete examples of genuine patriotic service to the nation. Otherwise, he warns, the process of patriotization risks degenerating into “a formalized exercise reminiscent of the worst examples of ideological indoctrination of public consciousness from the final period of the USSR’s existence” (Тонконогов, 2020: 346).

The legislation underpinning the official state policy of promoting patriotic upbringing and education of the youth includes a number of illustrative official documents. One example is the Decree of the President of the Russian Federation No. 1416, dated 20 October 2012 and titled “On Improving State Policy in the Field of Patriotic Education,” amended in 2014, 2018, 2021, 2023, and 2024. This decree established the Presidential Directorate for Social Projects within the Presidential Executive Office, with the aim, among others, of “strengthening the spiritual and moral foundations of Russian society” and “improving state policy in the field of patriotic education” (Указ Президента РФ № 1416, 2012).

Some of the main tasks of this Directorate include “information, analytical and organizational support for the implementation by the President of the Russian Federation of his constitutional powers to determine the main directions of state youth policy and state policy in the field of education, including patriotic education, of children and youth” (Ibid.). Additional tasks include “preparation, within the limits of its competence, summarization and submission to the President

of the Russian Federation and the Head of the Presidential Executive Office of the Russian Federation of materials and proposals on issues of strengthening the spiritual and moral foundations of Russian society” (Ibid.).

It is also important to note the Directorate’s tasks relating to identifying the “general principles and main directions of state policy in the field of education include patriotic education of children and youth, development and implementation of networking and public projects in this area, as well as the preparation of projects aimed at preserving and developing traditional Russian spiritual and moral values, developing creative industries and interaction with public opinion leaders” (Ibid.). Finally, concerning the role of the entertainment and creative industry in the process of patriotization, we can see from this decree that one of the tasks assigned to the Directorate involves “organizing and ensuring interaction between the head of state and public associations, professional and creative unions, organizations of entrepreneurs, including those in the creative industries and other civil society institutions” (Ibid.).

To summarize, the decree sets down a systemic approach to the patriotic education of youth, highlighting its importance for the Russian state. This is evident from the establishment of the Presidential Directorate for Social Projects under the Presidential Executive Office of the Russian Federation. Additionally, the Directorate’s significance is underscored by its direct access to the President of the Russian Federation, enabling it to submit proposals and suggestions concerning the strengthening of spiritual and moral values in Russian society and all other matters related to the patriotization of Russian youth.

In this regard, we can see that the Russian state places particular emphasis on the patriotization of youth. Article 2.2 of the Federal Law No. 273-FZ (passed on 29 December 2012 and amended on 28 February 2025) defines education as an activity “aimed at developing the personality and fostering in students a love of work, a responsible attitude to work and its results, creating conditions for self-determination and socialization of students on the basis of socio-cultural, traditional Russian spiritual and moral values and rules and norms of behaviour accepted in Russian society in the interests of the individual, family, society and the state” (Федеральный закон № 273-ФЗ, 2012). Further, the law specifies that education should also aim at “fostering in students a sense of patriotism, citizenship, respect for the memory of the defenders of the Fatherland and the exploits of the Heroes of the Fatherland, law and order, the working man and the older generation, mutual respect, a caring attitude to the cultural heritage and traditions of the multinational population of the Russian Federation, nature and the environment” (Ibid.).

Obviously, the process of the patriotization of youth in the Russian Federation is closely intertwined with education and early formative years, thereby enhancing receptiveness to future patriotic and mobilizing content disseminated through culture, media, educational institutions, and official government channels.

Another notable document is the Executive Order of the President of the Russian Federation No. 314, “On Approving the Fundamentals of State Policy in Historical Education” (8 May 2024). The objectives of the state policy in historical education include the following:

1. “Formation of an all-Russian civic identity and the strengthening of the community of the Russian world based on traditional Russian spiritual, moral and cultural-historical values”;
2. “Patriotic education, preserving the memory of the defenders of the Fatherland and preventing the belittlement of national achievements in defending the Fatherland”;
3. “The formation of active civic role regarding the importance of historical education and the preservation of historical memory”;
4. “Preserving traditional Russian spiritual, moral, and cultural-historical values”;
5. “Creating conditions to counteract attempts to impose on the people of Russia destructive ideological attitudes that contradict these values” (Указ Президента РФ № 314, 2024).

Here, attention must be paid to the term “destructive ideologies” mentioned in Executive Order No. 314. The term was first defined in the Decree of the President of the Russian Federation No. 809, dated 9 November 2022, which describes “destructive ideologies” as “ideological and psychological influence on citizens that leads to the imposition of a system of ideas and values that is alien to the Russian people and destructive for Russian society (hereinafter referred to as destructive ideology), including the cultivation of egoism, permissiveness, immorality, the denial of the ideals of patriotism, service to the Fatherland, the natural continuation of life, the value of a strong family, marriage, multiple offspring, creative work, Russia’s positive contribution to world history and culture, the destruction of the traditional family through the propaganda of non-traditional sexual relations” (Указ Президента РФ № 809, 2022).

Notably, official Russia views destructive ideologies as a threat to the demographic situation in the country, as well as a factor that contributes to the “the self-destruction of society, weakening of the family, friendship and other social ties” (Ibid.). Additionally, these ideologies are seen as responsible for the “increased socio-cultural stratification of society, the decreased role of social partnership, [and] debasement of the notions of creative work and solidarity” (Ibid.). They are also identified as “harmful to the moral health of people,” as they supposedly impose ideas that deny human dignity and the value of human life, promote antisocial behaviour, popularize immoral lifestyles, encourage permissiveness and violence, and contribute to increased alcohol and drug abuse (Ibid.).

The document also blames destructive ideologies for the “formation of a society that ignores spiritual and moral values, distortion of historical truth and

destruction of historical memory; denial of Russian identity, weakening of the all-Russian civil identity and unity of the multinational population of Russia, being conducive to interethnic and interreligious conflicts, undermining trust in state institutions, discrediting the idea of serving the Fatherland, and forming a negative attitude towards military service and public service in general” (Ibid.).

In view of the above and within the focus of this research on the Russian Federation, the process of patriotization can be defined as a complex and multifaceted effort to foster, cultivate, and institutionalize traditional and patriotic values—primarily through education, culture, and media, but also through legislation and state decrees. This process aims to instil patriotism as a core personal and societal value from early childhood, aligning individual, social, and state interests and, in the Russian case, ensuring the continuity of traditional spiritual, moral, familial, and civic norms. Importantly, the process of patriotization also serves another key function: it is designed to safeguard society against what the Russian state labels “destructive ideologies”—a set of values attributed to contemporary Western culture and lifestyles, perceived by the Russian government as a tangible threat to national cohesion, unity, demographic stability, and the spiritual and moral well-being of Russian citizens.

5. Traditional Values and the “Time of Heroes”

Before continuing this analysis of the ongoing process of patriotization in post-2022 Russian society, we would do well to examine how Russian legislation defines the term “traditional values”, as these form one of the key support pillars of this process.

Let us return to the Decree of the President of the Russian Federation No. 809, dated 9 November 2022, which not only defined the term “destructive ideologies” but primarily aimed to outline the concept of traditional values within Russian society, along with a framework for their countrywide strengthening and implementation. The following key points emerge from this document:

1) Traditional values are presented as moral guidelines that shape the worldview of Russian citizens and are passed down from one generation to the next. These include “life, dignity, human rights and freedoms, patriotism, citizenship, service to the Fatherland and responsibility for its fate, high moral ideals, strong family, productive work, precedence of the spiritual over the material, humanism, compassion, justice, collectivism, solidarity and respect, historical memory and generational continuity, and the unity of the peoples of Russia”;

2) Orthodox Christianity is acknowledged as having played a distinctive role in the formation of these values. However, other religions—Islam, Buddhism, and

Judaism, etc.—are also recognized as having contributed to the “formation of traditional values shared by believers and non-believers alike”;

3) The Russian Federation considers traditional values to be the bedrock of society, as they are seen as “enabling the protection and strengthening of Russian sovereignty, ensuring the unity of its multiethnic and multireligious population, safeguarding the people of Russia, and developing human potential”;

4) The official state policy of preserving and strengthening traditional values consists of a set of coordinated measures implemented by the President and other government organs, with the involvement of civil society institutions, aiming to counter “sociocultural threats to national security in matters related to traditional values”. This policy spans several domains, including education, youth engagement, culture, science, interethnic and interreligious relations, media and mass communications, and international cooperation;

5) The Russian Federation identifies threats to traditional values as stemming from “extremist and terrorist organizations, certain media and communication channels, actions by the United States and other unfriendly foreign states, various transnational corporations and foreign NGOs, as well as some organizations and individuals within Russia”. In addition, the document asserts that ideological and psychological influences promoting a foreign system of values collectively designated as “destructive ideology” are at play (Ibid.).

Moreover, this document reveals the following. The State Policy for the Preservation and Strengthening of Traditional Values has three main objectives:

- 1) “Preservation and transmission of traditional values”;
- 2) “Countering destructive ideology”; and
- 3) “Promoting Russia internationally as a guardian of traditional spiritual and moral values” (Ibid.).

This policy involves a wide range of measures aimed at reinforcing Russia’s national identity and cultural continuity. These include strengthening civic unity and Russian identity, safeguarding historical memory and countering historical falsification, promoting family values and national continuity and popularizing traditional values through information policy. Additionally, the policy emphasizes fostering traditional value-based education and upbringing, supporting civil society and cultural-patriotic projects, and backing traditional religious organizations. It also calls for commissioning research and media projects that popularize these values, preserving and ensuring public access to cultural heritage sites, and promoting traditional values in the digital space. Furthermore, the protection and promotion of the Russian language, countering destructive psychological influences, and the enhancement of Russia’s global position through the international promotion of traditional spiritual and moral values are also identified as key objectives (Ibid.).

To summarize, traditional values, as defined in Decree No. 809 and within the framework of Russian political strategy, constitute a set of state-endorsed moral, spiritual, and cultural principles rooted in religion and national heritage. These values are positioned as key instruments of national identity, social cohesion, and sovereign security in the face of perceived ideological and geopolitical threats. It is also important to emphasize that, in the post-2022 context, the Russian state has been actively working to preserve and promote these traditional values both domestically and internationally, particularly as Decree No. 809 explicitly aims to position Russia as an “international guardian” of traditional spiritual and moral values.

Another aspect of this process can be seen in the establishment of a new elite within Russian society—one expected to be more patriotic and loyal to the state and its designated national interests than its predecessors. This initiative was first publicly announced by President Vladimir Putin during his address before the Federal Assembly of the Russian Federation on 29 February 2024. In this speech, President Putin stated that the current Russian elites had discredited themselves, saying: “Those who, without any real merit to society, see themselves as a privileged caste with special rights—especially those who filled their pockets during all sorts of economic processes in the 1990s—those are definitively not the elite” (Послание Президента РФ, 2024). He went on to define the “true, genuine elite” as those who serve Russia: “Workers and warriors, reliable and proven people, those whose deeds attest to their loyalty to the country. Such people do not back down, do not fail, and do not betray... At critical moments in history, it is precisely such people who come to the forefront and take responsibility. It is these people—those who care about the country and share its fate—to whom Russia can be entrusted and passed on in the future” (Ibid.).

Additionally, in this speech, President Putin stated that he regularly meets with participants of the “SMO,” including military personnel, volunteers, and civilians conscripted into military service. He went on to explain: “They are the ones who should take leading positions—in the education and upbringing of youth, in civil society organizations, in state-owned companies, in business, in public and municipal administration. They should lead regions, enterprises, and, ultimately, the largest national projects. These true heroes and patriots are often modest and reticent in everyday life. They do not boast about their achievements or shout loud slogans, but in decisive moments of history, it is precisely such people who come to the forefront and take responsibility. It is to such people, those who think about the country and share its fate, that Russia can be entrusted in the future” (Ibid.).

More importantly, President Putin stated in his speech that, starting from 1 March 2024, “veterans of the Special Military Operation, as well as soldiers and officers currently serving in active units, will be able to apply to participate in the first training round of a special personnel programme. Let’s call it ‘Time of Heroes’ (Время Героев)” (Ibid.). He further explained that the participants in this project

will be soldiers and officers with higher education and managerial experience, regardless of rank or position, but most importantly, individuals who have “demonstrated their best qualities and shown the ability to lead their comrades” (Ibid.). The mentors for the first participants of the program were selected among senior figures in the Government, the Presidential Executive Office, federal ministries and agencies, regional leaders, and CEOs of the largest Russian companies (Ibid.).

The inauguration of the “Time of Heroes” programme could be perceived as an understandable move from the perspective of the Russian leadership in the post-2022 reality. The contemporary Russian elites—whether from the domains of business, art, entertainment, IT, or academia—were highly integrated with the West and, as such, susceptible to adopting the so-called “Western values,” which could include non-traditional behaviours and lifestyles. As many intellectuals and politicians in Russia see the ongoing conflict in Ukraine as an existential struggle for the nation—comparable to the pivotal events of the 20th century—it is unsurprising that the political leadership seeks unity as it attempts to distance itself, in every possible way, from those it perceives as aligned with antagonistic worldviews.

Since 2022, many Russian citizens—mostly younger people, particularly students from universities in major urban centres like Moscow and Saint Petersburg, as well as IT professionals—have left the country (Đurković, 2024: 1054). As a result, the presence of dissenting, liberal, and pro-Western viewpoints within Russia has significantly declined. The new elites, who are likely to lead the country in the future if the current system remains unchanged, are expected to champion traditional family, religious, and social values, remain loyal to the government, and—most importantly, as frequently emphasized in official speeches—be veterans of active military service. The rationale behind this shift appears to be the Russian leadership’s desire to cultivate a class of elites more resistant to Western influence and lifestyles and more patriotic in spirit, loyal to the state, and aware of the sacrifices required in the pursuit of national interests.

6. Traditional Values and Foreign Policy

It is important to note that these domestic processes also play a role in shaping contemporary Russia’s foreign policy. The Foreign Policy Concept of the Russian Federation (March, 2023) notes that a common form of interference in the internal affairs of sovereign states “has become the imposition of destructive neoliberal ideological attitudes on them that contradict traditional spiritual and moral values. As a result, the destructive impact extends to all spheres of international relations” (Концепция внешней политики РФ, 2023). Furthermore, the document identifies strengthening traditional Russian spiritual and moral values, as well as

safeguarding the cultural and historical heritage of the multinational population of Russia, as key national interests in the foreign policy domain (Ibid.).

One of the stated priorities of Russian foreign policy is the “consolidation of international efforts aimed at ensuring respect and protection of universal and traditional spiritual and moral values (including ethical norms common to all world religions),” as well as “neutralizing attempts to impose pseudo-humanistic and other neoliberal ideological attitudes that lead to the loss of traditional spiritual and moral guidelines and moral principles by humanity” (Ibid.). This foreign policy doctrine frames strengthening these values as “a unifying principle for all of humanity” and identifies them as a foundation for cooperation with African countries and the Islamic world, emphasizing shared efforts to protect them. At the same time, the doctrine holds most European states responsible for aggressive policies toward Russia, aimed in part at eroding traditional Russian spiritual and moral values (Ibid.).

In the introduction, the 2023 Russian foreign policy doctrine affirms Russia’s self-perception as an original state-civilization, with deep historical ties to traditional European culture and other cultures of Eurasia. It describes Russia as “a vast Eurasian and Euro-Pacific power that has united the Russian people and other peoples that make up the cultural and civilizational community of the Russian world” (Ibid.). The doctrine also strongly emphasizes developing cooperation with countries in the Asia-Pacific region, the Islamic world, Africa, Latin America, and the Caribbean (Ibid.).

Although the growing contradictions with the West appear to have accelerated Russia’s “pivot to the East,” some experts—such as Ivan Nikolaevich Timofeev (Иван Николаевич Тимофеев), former Director General of the Russian International Affairs Council (RIAC), note that Russia faces significant limitations in its interactions with non-Western countries (Тимофеев, 2023). He observes that while Russia has academic institutions specializing in Sinology, Arabic studies, Indology, and similar fields, there remains a strong inclination among the academic, business, and political elite to speak European languages, engage with European literature and culture, and maintain a deeper familiarity with Europe than with the non-Western world. Timofeev further argues that Russians generally lack substantial knowledge of the literature, culture, and mentality of countries considered friendly to the Russian Federation. For Russia to carry out a full-fledged pivot to the East, he concludes, the country will need to establish numerous new institutes, language schools, and educational programs to better understand and cooperate with non-Western societies (Ibid.).

Here, we can infer that one of the reasons for the foreign policy shift lies in the Russian leadership’s desire to cultivate elites more resistant to Western influence and lifestyles and more aligned with the ideology of Eurasianism, specifically to correspond with the foreign policy of pivoting toward the East. This is in stark

contrast to the earlier portrayal of Russia as a European country belonging to the Western rules-based order and Euro-Atlantic structures, a perception reinforced by the preferences of the previous Russian elites and their antecedents regarding living, doing business, and pursuing education in Western countries. Thus, it would not be far-fetched to symbolically refer to these emerging figures from the “Time of Heroes” program—i.e., those groomed for leadership and distanced from earlier Western-oriented preferences—as the “BRICS elites”, embodying a new ideological direction.

This term does not necessarily encapsulate only an internal sociopolitical realignment within Russian society but it could also symbolize the country’s evolving role within the emerging multipolar world order, where the BRICS bloc serves as one of the key vectors of Russia’s strategic repositioning. At the same time, what we call “BRICS elites” are envisioned as examples, champions, and guardians of traditional spiritual and moral values within Russian society, while also serving as a symbolic point of reference for conservative and traditionalist societies and political actors, both in the so-called “Collective West” and the “World Majority”.

7. Conclusion

This research aimed to present the ongoing process of patriotization within the Russian Federation in the post-2022 context. While the process itself did not start with the tectonic shift between Russia and the “Collective West” triggered by Moscow’s launch of the “Special Military Operation” in Ukraine, it can be argued that the rupture in relations between the West and Russia accelerated this process.

This process itself is visibly given high priority by the government. This is seen in both official documents concerning the patriotic education and upbringing of the Russian youth, the statements of Russian President Vladimir Putin and the effort to create new elites more aligned with the more conservative nature of internal policies, as well as in the thought of prominent Russian scholars and Russia’s new foreign-policy course.

If this trajectory of the Russian government continues in the coming years, Russian society can arguably be expected to undergo a form of social engineering aimed at producing a population and elite class less susceptible to Western influence and lifestyles. This transformation would likely include stronger loyalty to the state, deeper adherence to traditional moral, spiritual, and family values, and a greater tolerance for government decisions that may involve severe measures—such as sudden reductions in quality of life due to hypothetical internal or external pressures, mass mobilization for military service, or participation in expeditionary operations abroad.

However, the most significant test of the authenticity of the patriotization process will be the actual transformation of the envisioned new elites. While one of the key requirements is that these elites emerge from the ranks of SMO veterans, they will be naturally expected to display greater patriotism, loyalty, and readiness for sacrifice than their predecessors. The underlying rationale is that those who have demonstrated a willingness to risk their lives for the Motherland may also be less susceptible to corruption, bribery, and anti-social or anti-state behaviours—arguably one of the most persistent and corrosive internal challenges faced by Russia throughout its modern history.

Nevertheless, whether this patriotization process proves successful remains to be seen, but it undoubtedly signals a deeper shift in how the Russian state envisions itself and its place in global affairs. Ultimately, whether patriotization results in a lasting ideological shift or faces generational resistance will depend not only on state planning but also on how deeply Russian society internalizes the promoted values over time.

ЛИТЕРАТУРА/LITERATURE

- Coyne, C. J., & Hall, A. R. (2021). *Manufacturing militarism: U.S. government propaganda in the War on Terror*. Redwood City: Stanford University Press.
- Đurković, M. (2024). Conflicting readings of the brutality of late communism – The case of the *Slovo Patsana* series. *Etnoantropološki problemi / Issues in Ethnology and Anthropology* 19(4): 1043–1062.
- Elban, M., & Aslan, S. (2023). The role of constructive patriotism in the relationship of basic human values and active citizenship for emerging adults in Türkiye. *BMC Psychology* 11(1): 206.
- Harward, C., Evans, A., Mappes, G., Wolkov, N., Novikov, D., & Barros, G. (2025). Russian offensive campaign assessment, *Institute for the Study of War*. March 3, 2025. Available at: <https://www.understandingwar.org/backgroundunder/russian-offensive-campaign-assessment-march-3-2025> Accessed: 05.05.2025.
- Herman, E. S., & Chomsky, N. (1988). *Manufacturing consent: The political economy of the mass media*. New York: Pantheon Books.
- Karaganov, S. A. (2024a). An age of wars? Article two. What is to be done. *Russia in Global Affairs* 22(2): 5–8.
- Lasswell, H. D. (1927). *Propaganda technique in the World War*. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co.; New York: Alfred A. Knopf.
- Levada Center. (2025b). Mass perceptions of Western sanctions. *Levada Center*, 193. 2025. Available at: <https://www.levada.ru/en/2025/03/19/mass-perceptions-of-western-sanctions-february-2025/> Accessed: 05.05.2025.
- Messinger, G. S. (2011). *The battle for the mind: War and peace in the era of mass communication*. Amherst: University of Massachusetts Press.

- Miščević, N. (2022). Patriotism. *Oxford Bibliographies*. 16.12.2022 Available at: <https://doi.org/10.1093/obo/9780195396577-0398> Accessed: 05.05.2025.
- Primoratz, I. (2020). *Patriotism*. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Fall 2020, Available at: <https://plato.stanford.edu/entries/patriotism/> Accessed: 05.05.2025.
- Ratings (05.05.2025a) Levada Center. Available at: <https://www.levada.ru/en/ratings/> Accessed: 16.5.2025.
- Rukiko, M. D., & Amani, D. (2025). East or west, home is the best: The nexus between government–public relationship, patriotism and tourism ethnocentrism in emerging tourism destinations. *Tourism Critiques: Practice and Theory* 6(1): 133–156.
- Snegovaya, M. (2024). The reluctant consensus: War and Russia's public opinion. *Atlantic Council*. 17.12.2024. Available at: <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/russia-tomorrow/reluctant-consensus-war-and-russias-public-opinion/> Accessed: 05.05.2025.
- Stahl, R. (2009). *Militainment, Inc.: War, media, and popular culture*. London-New York: Routledge.
- Taylor, P. M. (2003). *Munitions of the mind: A history of propaganda*. Manchester: Manchester University Press.
- Гулевский, А. Н. (2022). Война и мир: Столкновение России и Европы. *Вестник Калмыцкого университета* 56(4): 144–149.
- Исаева, О. С. (2019). Модификация философских идей классического евразийства в творческом наследии А.Г. Дугина. *Философская мысль* 7: 1–10.
- Караганов, С. А. (2022). От не-Запада к Мировому большинству. *Россия в глобальной политике* 20(5): 6–18.
- Караганов, С. А. (2023). «Нам с Западом не по пути»: Интервью программе «Отражение». *Россия в глобальной политике*. 27.1.2023. Available at: <https://globalaffairs.ru/articles/s-zapadom-ne-po-puti/> Accessed: 05.05.2025.
- Караганов, С. А. (2024b). В Евразию с интеллектуальной свободой. У: Котляков В. М. и Шупер В. М. (ур.), *Ноосферная концепция В. И. Вернадского после глобализма* Москва: Медиа-Пресс. (28–50).
- Коваленко, А. А. (2018). Формирование патриотических компетенций у детей дошкольного возраста в России и Казахстане: компаративный анализ. *Вестник Академии детско-юношеского туризма и краеведения* 3(129): 20–27.
- Концепция внешней политики Российской Федерации, утверждена Указом Президента Российской Федерации № 229 (31.03.2023). *mid.ru*, Available at: <https://www.mid.ru/ru/detail-material-page/1860586/> Accessed: 05.05.2025.
- Коровникова, Н. А. (2018). *Патриотизация как условие инновационного развития*. Москва: ИНИОН РАН.
- Кубасова, Я. В. (2024). *Актуальность идей евразийцев для современной России*. Красноярск: Красноярский государственный аграрный университет.
- Лукьянов, Ф. А. (05.05.2025). Поправки на будущее: Россия и общеевропейский дом. *Россия в глобальной политике*. globalaffairs.ru, <https://globalaffairs.ru/articles/popravki-na-budushhee/>
- Лукьянов, Ф. А. (05.05.2025). Большинство большинства. *Россия в глобальной политике*. globalaffairs.ru, <https://globalaffairs.ru/articles/bolshinstvo-bolshinstva/>

- Лукьянов, Ф. А. (05.05.2025). Не антимир, но мультивселенная. БРИКС – квинтэссенция тенденции на переустройство миропорядка. Россия в глобальной политике. *globalaffairs.ru*. <https://globalaffairs.ru/articles/multivselennaya-lukyanov/>
- Лукьянов, Ф. А. (05.05.2025). Даёшь бюрократию! Чего не хватает БРИКС для дальнейшего развития. Россия в глобальной политике. *globalaffairs.ru*, <https://globalaffairs.ru/articles/dayosh-byurokratiyu-lukyanov/>
- Лукьянов, Ф. А. (05.05.2025). Игра вдолгую. Россия в глобальной политике. *globalaffairs.ru*. <https://globalaffairs.ru/articles/igra-vdolguyu-lukyanov/>
- Малый, В. И., Гусев, В. В. (2024). Цивилизационный конфликт и проблемы формирования нового миропорядка. *Вестник Поволжского института управления* 24(5): 12–21.
- Послание Президента Российской Федерации Федеральному Собранию Российской Федерации, (29.02.2024). *kremlin.ru* <http://www.kremlin.ru/acts/bank/50431/page/1>
- Постановление Правительства Российской Федерации № 122 от 16.02.2001 «О государственной программе “Патриотическое воспитание граждан Российской Федерации на 2001–2005 годы”», Собр. законодательства РФ, № 9/2001, ст. 887. (05.05.2025) *ips.pravo.gov.ru*, http://ips.pravo.gov.ru/?docbody=&link_id=76&nd=102069725&intelsearch=
- Пушкарёва, И. А. (2012). Феномен «Родина» в контексте патриотического воспитания молодёжи. *Сибирский педагогический журнал* 8: 186–191.
- Рожков, А. О. (2021). *Проблемы определения четвертой политической теории по А.Г. Дугину*. Иркутск: Межрегиональная ассоциация теоретиков государства и права.
- ТАСС. (2022). Политологи считают, что идеологией России должно стать социальное государство. ТАСС. 2.6.2022. Available at: <https://tass.ru/politika/14806833> Accessed: 05.05.2025.
- Тимофеев, И. (2023). Россия: путь к «мировому большинству». *Клуб «Валдай»*. 5 4. 2023. Available at: <https://ru.valdaiclub.com/a/highlights/rossiya-put-k-mirovomu-bolshinstvu/> Accessed: 05.05.2025.
- Тонконогов, А. В. (2020). «Циолковскология» и «Циолковсковедение»: научно-образовательные дисциплины о феномене К. Э. Циолковской. Кемерово: КузГТУ.
- Указ Президента Российской Федерации «О совершенствовании государственной политики в области патриотического воспитания», № 1416 от 20.10.2012, с изм. № 529/2014, № 334/2018, № 452/2018, № 326/2021, № 474/2023, № 482/2024, Собр. законодательства РФ, № 43/2012, ст. 5840 (05.05.2025). *kremlin.ru*, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/36194>
- Указ Президента Российской Федерации от 09.11.2022 г. № 809 «Об утверждении Основ государственной политики по сохранению и укреплению традиционных российских духовно-нравственных ценностей», Собр. законодательства РФ, № 46/2022, ст. 7815. (05.05.2025). *kremlin.ru*, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/48502>
- Указ Президента Российской Федерации от 8 мая 2024 г. № 314 «Об утверждении Основ государственной политики Российской Федерации в области исторического просвещения». (05.05.2025). *kremlin.ru*, <http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/AFZhXphYZLaDAXIkLpI77nzFzgz7hKPI2.pdf>

Федеральный закон от 29.12.2012 № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации», Собр. законодательства РФ, № 53/2012, ст. 7598, с изм. и доп. по состоянию на 31.07.2020. (05.05.2025). *kremlin.ru* <http://www.kremlin.ru/acts/bank/36698>
Черненко, Е. (2023). На правах большинства. *kommersant.ru*. 28.12.2023, Available at: <https://www.kommersant.ru/doc/6428076>, Accessed: 05.05.2025.